

Vlaams
Parlement

ingediend op **766** (2015-2016) – Nr. 1
11 mei 2016 (2015-2016)

Verslag van de hoorzittingen

namens de Commissie voor de opvolging van het
klimaatbeleid in Vlaanderen
uitgebracht door Wilfried Vandaele en Bruno Tobback

over het klimaatbeleid in Europees perspectief

Samenstelling van de Commissie voor de opvolging van het klimaatbeleid in Vlaanderen:

Voorzitter: Jan Peumans.

Vaste leden:

Piet De Bruyn, Andries Gryffroy, Jan Peumans, Axel Ronse, Wilfried Vandaele, Sabine Vermeulen;
Robrecht Bothuyne, Dirk de Kort, Tinne Rombouts, Valerie Taeldeman;
Gweny De Vroe, Willem-Frederik Schiltz;
Rob Beenders, Bruno Tobback;
Hermes Sanctorum-Vandevoorde.

Plaatsvervangers:

Björn Anseeuw, Jelle Engelbosch, Sofie Joosen, Jos Lantmeeters, Lieve Maes, Bart Nevens;
Lode Ceyssens, Jenne De Potter, Bart Dochy, Katrien Partyka;
Marino Keulen, Mercedes Van Volcem;
Michèle Hostekint, Joris Vandenbroucke;
Björn Rzoska.

Toegevoegde leden:

Stefaan Sintobin.

INHOUD

1. Hoorzitting op 14 maart 2016 over de governance van de Energie-Unie	4
1.1. Uiteenzetting door Peter Van Kemseke	4
1.2. Vragen en opmerkingen van de leden aan Peter Van Kemseke.....	12
2. Hoorzitting op 18 maart 2016 over de consequenties van de klimaatop van Parijs voor de Europese Unie en over de monitoring van het klimaat- en energiebeleid van de EU.....	24
2.1. Uiteenzetting door Jos Delbeke	24
2.2. Vragen en opmerkingen van de leden aan Jos Delbeke	30
2.3. Uiteenzetting door Hans Bruyninckx	43
2.4. Vragen en opmerkingen van de leden aan Hans Bruyninckx	51
Gebruikte afkortingen	56
Bijlagen: zie dossierpagina op www.vlaamsparlement.be	

Het Vlaams Parlement heeft op 17 februari 2016 een bijzondere Commissie voor de opvolging van het klimaatbeleid in Vlaanderen (de 'Klimaatcommissie') opgericht, ingevolge de klimaatconferentie van eind 2015 in Parijs. De werkzaamheden van de Klimaatcommissie moeten uitmonden in een zo breed mogelijk gedragen resolutie van het Vlaams Parlement, met concreet meetbare doelstellingen.

De focus van de Klimaatcommissie beperkt zich niet tot de periode 2020-2030 en de operationalisering van de beslissingen van de klimaattop van Parijs. Integendeel, de commissie wil op lange termijn denken, richt zich op de horizon 2050 en bekijkt welke beleidsmaatregelen getroffen moeten worden om een transitie in onze maatschappij te bewerkstelligen. Het klimaatbeleid wordt grotendeels bepaald door Europa en de Europese instellingen. Een van de kernopdrachten van de commissie is na te gaan welke bijdrage Vlaanderen kan leveren aan de klimaat- en energiedoelstellingen van Europa, en hoe het Vlaamse beleid zich beter kan positioneren binnen de Europese context op het vlak van klimaatbeleid en bijvoorbeeld de Energie-Unie. Bovendien onderzoekt de Klimaatcommissie hoe men het klimaatbeleid en de realisatie van de doelstellingen kan integreren in alle relevante beleidsdomeinen. Speciale aandacht gaat hierbij naar die sectoren waar de uitstoot veeleer stijgt dan daalt. De Klimaatcommissie bekijkt ten slotte ook hoe men omtrent klimaat- en energiebeleid het overleg binnen de Belgische context (tussen de deelstaten en met de federale overheid) beter en efficiënter kan organiseren.

De Klimaatcommissie organiseert daartoe onder meer een reeks hoorzittingen over de klimaatproblematiek en het halen van de Vlaamse klimaatdoelstellingen, met experts uit universiteiten en onderzoeksinstituten en actoren van de betrokken sectoren, uit bedrijfsleven en middenveld, om inzicht te verkrijgen inzake de beleidsdomeinen Landbouw, Mobiliteit, Energie, Industrie/Innovatie en Wonen/Huisvesting.

Vooreerst echter werden er drie Europese topfunctionarissen gehoord, met de bedoeling vooraf een Europees perspectief op de klimaatproblematiek te verkrijgen. Op 14 maart 2016 gaf Peter Van Kemseke, expert van het kabinet van de Europese commissaris bevoegd voor de Energie-Unie, een uiteenzetting over de governance van de Energie-Unie. Op 18 maart 2016 volgden er uiteenzettingen door Jos Delbeke, directeur-generaal Klimaat van de Europese Commissie, over de consequenties van de klimaattop van Parijs voor de Europese Unie, en door Hans Bruyninckx, executive director van het Europees Milieuagentschap, over de monitoring van het klimaat- en energiebeleid van de EU.

De presentaties die tijdens die hoorzittingen werd gebruikt, zijn te vinden op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

1. Hoorzitting op 14 maart 2016 over de governance van de Energie-Unie

1.1. Uiteenzetting door Peter Van Kemseke

Peter Van Kemseke, expert van het kabinet van de Europese commissaris bevoegd voor de Energie-Unie: Er is vanuit heel veel Europese parlementen interesse voor de governance van de Energie-Unie. De Europese Commissie hecht er veel belang aan om in dialoog te gaan met de lidstaten en de parlementen.

Ik heb begrepen dat het de bedoeling van deze sessie is na te gaan wat er op Europees vlak beweegt. Dat heeft niet alleen een grote impact op wat de

lidstaten doen, maar ook op het klimaat- en energiebeleid in België en in Vlaanderen.

Ik zal heel sterk focussen op de Europese dimensie, op wat er in de pipeline zit van de Europese Commissie – het wetgevend werk dat we gaan doen – en op de governance die een directe impact zal hebben op wat de lidstaten zullen moeten doen op het vlak van klimaat- en energiebeleid met als perspectief 2030 en eventueel 2050.

Niemand kan ontkennen dat de Europese constructie momenteel op enkele domeinen in wat moeilijker vaarwater zit. Voor energie en klimaat is dat echter niet het geval, daar gaan we wel vrij snel vooruit en dat heeft alles te maken met de idee van de Energie-Unie die vrij recent van de grond is gekomen. Ik verwijs op de eerste slide naar een initiatief van Jacques Delors en Jerzy Buzek, die in 2010 vonden dat er een Energy Community moest worden opgericht, een soort van Energie-Unie avant la lettre. Maar die idee werd niet opgepikt en is een stille dood gestorven. Het klimaat was er nog niet rijp voor.

Mei 2013 was een belangrijk keerpunt, toen de staatshoofden en regeringsleiders in de Europese Raad begonnen te discussiëren over energie naar aanleiding van de prijsdalingen in de Verenigde Staten in de context van de shale gas revolution. Dat was enorm nefast voor onze competitiviteit. De eerste discussie begon dus vanuit het standpunt van de competitiviteit van onze bedrijven, meer bepaald de energieprijzen voor onze bedrijven. Vandaar dat er verdere stappen nodig waren in de interne energiemarkt.

Dat is verder uitgewerkt tot de Europese Raad van maart 2014, waar Herman Van Rompuy, toen nog voorzitter van de Europese Raad, concludeerde: "The time of the Energy Union has come."

Een week nadien begon Donald Tusk, toen nog eerste minister van Polen, te pleiten voor een Energie-Unie, maar dan vanuit een geopolitieke reflex. De achtergrond was het conflict met Oekraïne.

Dat waren dus al twee drivers die vonden dat we naar een soort van Energie-Unie moesten gaan. Daar kwam een aantal maanden later nog een driver bij met de klimaatdimensie. In oktober 2014 moesten de staatshoofden en regeringsleiders dat Europese standpunt vastleggen met het oog op de top in Parijs. Dat is dan het 2030-Framework geworden.

Er zijn dus drie belangrijke redenen voor een Energie-Unie. Toen Juncker voorzitter werd van de Europese Commissie, besliste hij daar een topprioriteit van te maken. Een van de tien prioriteiten was het aanstellen van een vicevoorzitter bevoegd voor de Energie-Unie. Ons werd toen gevraagd om in een aantal maanden tijd zo'n Energie-Uniestrategie op tafel te leggen. Dat hebben we gedaan tegen februari 2015.

Wat nieuw is in de manier waarop we vanuit Europa naar energie kijken, is de holistische benadering. Het projectteam onder leiding van de vicevoorzitter telt veertien commissarissen en zestien directoraten-generaal. Dat betekent dat we in de Europese Commissie eigenlijk niet meer kijken naar het energiebeleid op zich, naar het klimaatbeleid, naar het transportbeleid, naar het industriebeleid, naar het innovatiebeleid, maar dat we proberen te zoeken hoe we alles zo goed mogelijk kunnen integreren met elkaar.

Er zijn heel regelmatig bijeenkomsten van de commissarissen, de kabinetten en de diensten zodat op het moment dat de Commissie met een voorstel komt, het eigenlijk al een soort van synthese is van de verschillende beleidsdomeinen. Dat

klinkt eenvoudig maar is het absoluut niet. Dit zal ook gebeuren in de Raad. Nu zitten de ministers nog al te vaak in hun 'silo's'. De voorstellen voor de Energie-Unie gaan naar de ministers van Energie; een ander dossier gaat naar de ministers van Klimaat of naar de ministers van Industrie. De geïntegreerde aanpak is op dat niveau minder aanwezig, ook in het Europees Parlement trouwens. Een commissie houdt zich bezig met een bepaald thema vanuit een bepaald standpunt zonder een geïntegreerde aanpak. Eigenlijk geldt ook hetzelfde voor de lidstaten.

Vorige week was ik in een Centraal-Europees land op het ministerie van Energie. De minister van Energie zei dat hij eigenlijk te weinig sprak met de minister van Transport of met de minister van Landbouw over dit soort problemen. Dankzij de Europese benadering van Energie-Unie is er nu een argument om dat wel te doen. Dat is een evolutie die meer en meer zichtbaar zal worden. Die holistische benadering moet er echt wel komen.

We focussen op vijf dimensies in die Energie-Unie: energy security, solidarity and trust; a fully integrated European energy market; energy efficiency; decarbonising the economy; research, innovation and competitiveness. We kijken ook naar de onderlinge relaties tussen die dimensies. Ik geef een voorbeeld. Elk percentage winst op het vlak van energie-efficiëntie leidt tot 2,6 procent minder invoer van gas. Energie-efficiëntie heeft dus een onmiddellijke impact op 'energy security'. Zo geldt dat voor alle dimensies.

We hebben ook ons best gedaan om eens een eerlijk oordeel te vellen en op een heel eerlijke en open manier te kijken naar het Europees energie- en klimaatbeleid. De conclusie was eigenlijk dat het Europees energiesysteem op lange termijn niet houdbaar is. Daar zijn enorm veel redenen voor. De energie-importafhankelijkheid is enorm. 53 procent van de energie in Europa wordt ingevoerd – voor België ligt dat nog hoger: 74 procent – aan een enorme kost van 400 miljard euro per jaar. Bovendien zijn er nog altijd een aantal lidstaten die afhankelijk zijn van één dominante supplier, wat hen politiek ook kwetsbaar maakt.

De Europese energiemarkt is de voorbije jaren enorm geëvolueerd: liberalisering, meer competitie. Toch is ze nog altijd heel sterk gefragmenteerd met verschillende subsidiesystemen enzovoort. 90 procent van de huizen in Europa is energie-inefficiënt. Er is dus nog een enorme marge. Op bepaalde domeinen hebben we nog altijd technologisch leiderschap maar anderen, zoals bijvoorbeeld China, zijn ons aan het inhalen. De klimaatverandering is niet onder controle. Met andere woorden: het Europees energiesysteem is op lange termijn niet houdbaar. We moeten een antwoord vinden.

Het Europees antwoord is vervat in de Energy Union Strategy van februari 2015. Het hele document is belangrijk, maar twee zinnen zijn uiterst belangrijk. Ze geven de filosofie weer. De eerste is: "We have to move away from an economy driven by fossil fuels.". Dit is een heel belangrijke boodschap. Men zou kunnen zeggen dat men het bestaande systeem, gebaseerd op fossil fuels, efficiënter zal maken. Dat is een optie. Wij hebben ervoor gekozen om dat niet te doen en radicaal te gaan voor een transitie: "An innovation-driven transition to a low carbon economy which offers great opportunities for growth and jobs.". Deze manier van formuleren is vrij belangrijk omdat het positief is. Heel vaak wordt gesproken over 'burden sharing': een last die moet worden verdeeld. Wij spreken van 'effort sharing': er moeten inspanningen gebeuren die uiteindelijk zullen leiden tot groei en jobs.

Het Internationaal Energieagentschap heeft een interessant cijfer gegeven. Als alle Intended Nationally Determined Contributions (INDC), de nationale bijdragen

die de landen in Parijs op tafel hebben gelegd, zouden worden uitgevoerd, zou er 13,5 triljoen dollar aan investeringen zijn. Dat is 840 miljard dollar per jaar aan investeringen, specifiek in energie-efficiëntie en low carbon technologies.

Wie gaat daar de vruchten van plukken? De first movers. Als we er in Europa in slagen de first mover te zijn inzake energie-efficiëntie, de technologie te ontwikkelen inzake low carbon technology, dan zullen die investeringen vooral Europa ten goede komen. Dat zie je nu al bij smart cities. Zowat overal in de wereld worden smart cities gebouwd. Het is toch ideaal voor ons als we de technologie zouden hebben waarmee die smart cities in China en India kunnen worden gebouwd.

We zien het als een noodzaak om weg te gaan van die fossil fuel driven economy and society, maar anderzijds zijn er ook heel veel voordelen. Dat is de kernboodschap van de Energy Union Strategy. De Energy Union Strategy van februari 2015 werd onmiddellijk geëndosseerd door de staatshoofden en regeringsleiders. Dat is heel interessant. De Europese Raad van maart 2015 heeft onmiddellijk conclusies overgenomen waarin hij zegt dat dit de richting is waarin we met Europa willen en moeten gaan.

In november 2015 was er de State of the Energy Union, net voor COP21 in Parijs. De Commissie heeft vorige week van COP21 een evaluatie gemaakt, en die is ondertussen al besproken door de ministers van Milieu. Die evaluatie is vrij positief. Van wat Europa op tafel heeft gelegd vóór Parijs, vinden we veel onderhandelingsseisen terug in het finale akkoord van COP21. Denk aan de vijfjaarlijkse ambitiecyclus, een heel belangrijk mechanisme dat om de vijf jaar wordt bekeken om na te gaan waar we staan, met de bedoeling om de ambitie opnieuw te verhogen. Met de huidige INDC's zitten we nog niet aan 2 graden. We blijven daar ver boven. Dus moeten we die ambitiecyclus elke vijf jaar hebben. Het is ook een belangrijk systeem inzake transparantie, accountability enzovoort. Er zitten heel veel zaken in die Europa heeft gevraagd, en dat is positief.

We moeten ook versneld werk maken van de implementatie van onze Energie-Uniestrategie. Dat betekent concreet een snelle ondertekening door Europa van het akkoord van Parijs. Op 22 april organiseert Ban Ki-moon in New York een high level event, waar Europa bij de ondertekenaars wil zijn van het akkoord van Parijs, maar ook de klimaatdiplomatie wil voortzetten. We hebben nu een akkoord, maar heel veel van de modaliteiten zijn nog niet uitgewerkt. Ze zouden dat moeten worden tegen COP22 in Marokko.

Op heel korte termijn moet de Energy Union Roadmap worden uitgerold. Dat is een hele reeks van Europese wetgevende initiatieven, waar we nu ongelooflijk hard aan werken. In de loop van dit jaar moeten ze allemaal op tafel liggen. Dat is onze ambitie. We willen alle wetgevende instrumenten die de Energie-Unie moeten verankeren in wetgeving, op tafel leggen. Het is een heel ambitieuze doelstelling, maar we hebben geen keuze.

Een van de voorstellen ligt al op tafel: een herziening van het Emissions Trading System, dat we in de zomer van vorig jaar op tafel hebben gelegd. Om de min 40 procentdoelstelling te halen in 2030, moet er een inspanning gebeuren door de ETS-sector, energie en industrie. Op dit moment is de prijs van een ton carbon rond 5 euro, wat veel te weinig is om een driver van innovatie te zijn. Dat heeft geen zin. Daarom hebben we een stabiliteitsmechanisme in het leven geroepen dat in 2019 in werking zal treden om een aantal allowances uit de markt te nemen, maar ook een grondige hervorming van het ETS die nu wordt onderhandeld door de lidstaten en het Europees Parlement. Dat ligt er al en dat zal hopelijk snel tot een akkoord leiden.

In Parijs is gebleken dat steeds meer landen evolueren naar dit systeem van carbon price. China werkt daar ook aan, en heeft nu zeven pilootprojecten. Hun ambitie is om tegen 2017 ook zo'n ETS-systeem te hebben.

Direct relevant voor de werking hier zijn niet alleen emissiereducties in ETS, maar ook in de non-ETS-sectoren, zoals transport, landbouw of Land Use and Land Use Change and Forestry (LULUCF) en gebouwen. Dat zijn de grote non-ETS-sectoren en die zullen ook een grote inspanning moeten leveren. Dat voorstel wil de Europese Commissie voor de zomer op tafel leggen. Vóór de zomer zou de Effort Sharing Decision voor 2030 er moeten zijn.

België heeft onder de huidige Effort Sharing Decision een 2020-objectief van min 15 procent. Dat is de fameuze min 15 procent die moest worden verdeeld net voor Parijs. Elke lidstaat zal nu een nieuw target krijgen met het oog op 2030, en dat target willen we per lidstaat op tafel leggen voor de zomer. Op basis van ons voorstel zal er dan opnieuw een intensieve periode van onderhandelingen volgen en uiteindelijk zal dat onvermijdelijk naar een Europese top gaan voor de finale beslissing.

Samen met de Effort Sharing Decision komen we ook met een strategie voor decarbonisering van de transportsector. Die sector is goed voor ongeveer een derde van de CO₂-uitstoot in de non-ETS-sector, en ongeveer een derde van het energieverbruik. Bovendien blijft de uitstoot van die sector almaar toenemen. Tegen 2020 zal de uitstoot naar verwachting 13 procent hoger liggen dan in het referentiejaar 1990. In bepaalde sectoren nemen de emissies af, maar in de transportsector – met een beleid van business as usual – is dat niet het geval. Daarom vond de Commissie het belangrijk om met een eigen strategie voor decarbonisering van transport naar buiten te komen. Dat is niet alleen belangrijk voor onze klimaatagenda, maar ook voor de importafhankelijkheid. Transport is voor 94 procent afhankelijk van olieproducten, waarvan 90 procent wordt ingevoerd. Dat is enorm.

Dat is een reden te meer om daar iets aan te doen. We zullen vooral het wegvervoer bekijken, in zijn verschillende dimensies. We beogen een switch van fossiele brandstoffen naar duurzame 'bio fuels' maar ook elektrificatie. Ook de efficiëntie van de voertuigen moet worden bekeken. CO₂-standaarden zijn daarbij onvermijdelijk. Dat is een van de efficiëntste manieren om het wagenpark efficiënter te maken. Wetgeving daarover komt er waarschijnlijk eind dit jaar of begin volgend jaar: de 95 gram, zoals u weet. Ook de 'shared economy' en het verkeersmanagement moeten bekeken worden. In Europa staat een auto 92 procent van de tijd leeg. Daar komt nog 1 procent file bij plus nog eens 1,6 procent van de tijd zoeken naar een parkeerplaats. Een auto rijdt maar 5 procent van de tijd, met gemiddeld anderhalve persoon aan boord. Dat kan efficiënter.

– Robrecht Bothuyne treedt als voorzitter op.

Dit is een belangrijk pakket. Het is geen toeval dat we de strategie van de transportsector samen bekijken met de Effort Sharing Decision. Daarin willen we al het aandeel transport meenemen.

Een derde pakket is de energie-efficiëntie. Het huidige target voor 2020 is 20 procent. Voor België is dat 18 procent. Als we voor 2030 ambitieuzer willen zijn, zullen we ook de energie-efficiëntie moeten opkrikken. De leiders hebben in oktober 2014 gesteld dat we voor 2030 naar een target gaan van minstens 27 procent, met de bedoeling om eventueel naar 30 procent te gaan. Die beslissing zullen wij in september moeten nemen, bij de herziening van de richtlijn over energie-efficiëntie. We zullen daar het target voor 2030 vastleggen, en daarnaast

ook heel wat maatregelen voorstellen in de wetgeving, vooral gericht op de gebouwensector want daar is een enorm potentieel.

Dit jaar nog, waarschijnlijk in december, komen het pakket van de hernieuwbare energie en het grondig hertekenen van de elektriciteitsmarkt, de 'market design', aan bod. We moeten onze elektriciteitsmarkt veel geschikter maken voor de grote stroom hernieuwbare energie die op ons afkomt in Europa. Tegen 2030 zal zeker de helft van onze elektriciteitsproductie afkomstig zijn van hernieuwbare energie. Ons elektriciteitsnetwerk moet daaraan worden aangepast. We hebben wetgeving nodig die veel meer gericht is op 'demand-response' en die de consument toelaat om veel actiever te zijn. Hij moet een 'prosumer' zijn, die op een gedecentraliseerde manier zelf elektriciteit opwekt en op het net zet. Daar heb je veel flexibelere kortetermijnelectriciteitsmarkten voor nodig. Dat is het idee van de 'market design'.

Daaraan moet een herziening van onze wetgeving over hernieuwbare energie worden gekoppeld. Ook daar moeten we onze target herbekijken. We zitten nu binnen het 2020-pakket met een target van 20 procent hernieuwbare energie. Met het oog op 2030 zullen we dat moeten optrekken. Ook daar hebben de staatshoofden en regeringsleiders een indicatie gegeven: minstens 27 procent. Dit is collectief bindend op het niveau van de EU. De huidige regeling, in het 2020-pakket, bevat nationaal bindende doelstellingen van 13 procent hernieuwbare energie. Nu gaan we naar collectief bindende targets. Dat is een belangrijke verschuiving.

Er zijn heel wat initiatieven met betrekking tot de innovatiestrategie. We denken ook na over vaardigheden. Bij een energietransitie moet je ervoor zorgen dat hij 'socially fair' is. Dat zal onvermijdelijk betekenen dat er verliezers zullen zijn. Voor mensen die tewerkgesteld zijn in de fossiele economie moeten we zorgen voor een 'reskilling'. We moeten daarbij rekening houden met de vaardigheden van de beroepscapaciteiten. Een interessante agenda die mij zeer na aan het hart ligt, is alles wat te maken heeft met 'smart cities'. Ook daar zal de Europese Commissie normaal gezien tegen het einde van het jaar met een aantal voorstellen komen.

Er is dus een heel pakket tussen nu en het einde van dit jaar. Ik wil nog op één element nader inzoomen: het 'governance system' dat we voor de hele Energie-Unie aan het uitwerken zijn. Samengevat kun je stellen dat we bezig zijn met een Energy Union Governance System op basis van twee pijlers.

De eerste pijler is de State of the Energy Union Report. Dat is een volledig nieuw instrument, dat we in november 2015 voor het eerst hebben voorgesteld. De naam is wat verwarrend. Velen dachten dat het om een speech gaat van de Europese Commissie in het Europees Parlement. Het is wel degelijk een rapport met ambitie, het moet op termijn iets worden als de World Energy Outlook, een heel lijvig referentiewerk dat wordt uitgegeven door het Internationaal Energieagentschap. Met de State of the Energy Union Report willen we op korte termijn iets gelijkaardigs doen op Europees niveau. Het is de bedoeling dat we elk jaar een stand van zaken opmaken met de voorstellen die we op tafel hebben gelegd.

Waar maken we goede vooruitgang? Waar maken we onvoldoende vooruitgang? Is er echt nog politieke push nodig? We zijn ervan overtuigd dat je energie en klimaat veel minder bureaucratisch moet bekijken maar veel politieker. Vandaar ook een politiek instrument waar je niet al die technische details in zult hebben, maar waar je de grote politieke prioriteiten naar voren zult schuiven om het op de politieke agenda te houden, niet het minst op het niveau van de Europese Raad. Dat verklaart voor een deel de timing. Elk jaar komen we in november met

een State of the Energy Union Report, dat dan in december wordt bekeken door de Europese top, de Europese staatshoofden en regeringsleiders. Dat is in 2015 een eerste keer gebeurd. Vanaf nu zal het elk jaar zo gebeuren.

Dat leidt ook tot resultaten. Ik geef een klein voorbeeld. Als je op een bepaald moment op een dossier dat al twintig jaar geblokkeerd zit – ik heb het hier specifiek over interconnecties tussen Spanje en Frankrijk, een vrij belangrijk dossier vanuit Europees standpunt – de aandacht van de Europese Raad kunt focussen, dan krijg je een deblokking. Dat is precies wat gebeurd is: een, twee of drie prioriteiten naar voren schuiven en zorgen dat die gedeblokkeerd zijn. We willen de Energie-Unie jaarlijks op de politieke agenda houden.

Een derde doelstelling is veel meer transparantie creëren op het vlak van ons energie- en klimaatbeleid. We hebben er al een eerste stap in gezet door als bijlage bij de State of the Energy Union Report 28 landenfiches te publiceren, een voor elk land. U vindt die op de website van de Europese Commissie. Ik heb het voorbeeld van België meegebracht.

We hebben een analyse gemaakt van 11 tot 12 pagina's waarin we voor de vijf dimensies van de Energie-Unie, namelijk energie-efficiëntie, decarbonisering enzovoort, in detail zeggen wat de grote politieke problemen zijn en wat de opportuniteiten. In de 'fact sheet' vind je allerlei feiten die trouwens afgetoetst zijn met de lidstaten. Het is belangrijk dat de Commissie en de lidstaten dezelfde taal spreken en dezelfde methodologie gebruiken, zodat daar geen betwisting is. We tonen een aantal sterke en zwakke punten. België heeft bijvoorbeeld een interconnectiegraad van 17 procent. Het is dus heel goed geconnecteerd. Dat geldt zeker voor Vlaanderen: er zijn goede connecties met de Ing-terminal, goede connecties op vlak van gas. Er zijn nog opportuniteiten, bijvoorbeeld met Duitsland. België en Vlaanderen zitten vrij goed qua regionale samenwerkingsverbanden. Dat zijn allemaal positieve punten.

Er zijn ook wat kritischere punten. De tewerkstelling in de sector van de hernieuwbare energie ligt een pak onder het Europese gemiddelde, namelijk op 0,47 procent tegenover het Europese gemiddelde van 0,53 procent. Een van de zaken die constant terugkomen in onze evaluaties is dat er echt wel nood is aan een langetermijnplanning, aan energie- en klimaatbeleid op lange termijn en stabiliteit en zekerheid voor investeerders. We krijgen binnen de Europese Commissie voortdurend investeerders over de vloer, zoals pensioenfondsen enzovoort, die zeggen dat ze middelen hebben om te investeren, maar dat ze zekerheid willen, duidelijkheid over waar het beleid naartoe gaat. Er is een vrij groot energiehandelsbalanstekort van 4,5 procent van het bbp. Dat is 50 procent meer dan het Europese gemiddelde.

We maken dus eigenlijk een overzicht van waar elke lidstaat staat op het vlak van de vijf dimensies van de Energy Union, met een aantal aanbevelingen, die we 'policy conclusions' noemen, en met een Europees scorebord. Daarop wordt voor een aantal indicatoren, zoals 'import dependency', een overzicht gemaakt van waar de verschillende landen staan. Opnieuw, dat is heel transparant en publiek en kan de basis zijn van een discussie. Dat is wat we ermee willen bereiken.

Over de governance krijg ik heel vaak de vraag: dat lijkt toch voor een deel op het Europees semester, dat telkens de eerste helft van het jaar loopt, dat heel sterk macro-economisch is. Herinner u de landenspecifieke aanbevelingen. Die vraag is heel terecht. Als je kijkt naar de in-depth review die net gepubliceerd is, zie je heel sterk de focus op het macro-economische. Maar je vindt daar ook een aantal elementen in die te maken hebben met de Energy Union, transport, energie enzovoort. Bijvoorbeeld in de laatste versie wordt toenemende congestie

in België heel duidelijk naar voren gebracht. In Europa is België het land met de meeste congestie in termen van verspilde uren. We zeggen er ook iets over de inkomsten uit milieugerelateerde belastingen. Die liggen in België relatief laag met 4,5 procent in vergelijking met het Europese gemiddelde van 6,3 procent. We zeggen dat België het goed doet op het vlak van circulaire economie. Zeker Vlaanderen staat wat dat betreft aan de top. Ook is er opnieuw de boodschap dat België dringend nood heeft aan een comprehensieve visie op een langetermijn-energiestrategie en hoe je daar moet geraken. Die boodschap komt vanuit de Europese Commissie in zowat alles terug.

De bedoeling is, als we in het Europees semester, dat vanaf januari tot juni loopt en uiteindelijk uitmondt in landenspecifieke aanbevelingen, de 'country-specific recommendations', een aantal aanbevelingen hebben die in het domein liggen van energie, transport en klimaat en die een heel duidelijke macro-economische impact hebben, dat die in het Europees semester blijven zitten, maar dat we daarnaast ook een veel gedetailleerdere analyse gaan maken in het tweede semester van het jaar, uitmondend in die State of the Energy Union, waar we meer specifiek ingaan op landenspecifieke aanbevelingen met betrekking tot energie, klimaat, transport, landbouwbeleid enzovoort. Beide zullen nauw met elkaar verbonden worden.

Een tweede pijler van de governance is de uitwerking van een nationaal energie- en klimaatplan door alle lidstaten. De focus richt zich op de vijf dimensies van de Energie-Unie. Een jaar geleden heeft de Europese Commissie dat voorgesteld. Aanvankelijk was er nogal wat terughoudendheid, maar in december 2015 werd daarover een consensus tussen de lidstaten gevonden, ook over de grote principes ervan. We willen zo vier doelstellingen nastreven.

Een: we willen een langetermijnstrategie aanhouden. Op dit ogenblik heeft slechts één lidstaat op drie zo'n langetermijnvisie tot 2030. Volgens Hans Bruyninckx moet men een perspectief tot 2050 uitwerken. Dat moet op een geïntegreerde manier gebeuren, inclusief een transport-, klimaat-, industrie- en onderzoeksbeleid. Zweden doet het goed, dankzij een taskforce onder leiding van de minister van Energie. De Zweedse aanpak is verankerd in wetgeving. Zo overstijgt men de coalities en geeft men zekerheid aan investeerders. Integratie is de sleutel. Een voorbeeld: naarmate men met het transportbeleid mikt op elektrificatie, kan men dat beleid niet meer loskoppelen van het elektriciteitsbeleid.

Twee: met het nationaal energie- en klimaatplan willen we de regionale samenwerking bevorderen, als opstapje naar de realisatie van de geïntegreerde markt. We vragen dus dat men voor de uitwerking van het plan overlegt met de buurlanden. Wat zijn mogelijke synergieën? Hoe kan men negatieve spill-overs op buurlanden van nationaal genomen beslissingen voorkomen? Tegen eind 2016 komen er richtlijnen hoe de regionale samenwerking kan gebeuren.

Drie: we beogen een gestroomlijnde rapportering. We staan zelf verbaasd over de omvang van de rapportageverplichtingen van de Europese Commissie aan de lidstaten, maar ook omgekeerd. We willen ons op het essentiële concentreren, met het oog op politieke discussie en besluitvorming, en niet op bureaucratisch geïnspireerde rapporten die voor administratieve lasten zorgen.

Vier: we beogen meer transparantie voor investeerders.

– Jan Peumans treedt als voorzitter op.

We vragen dat in de nationale energie- en klimaatplannen de huidige situatie wordt beschreven: de energiemix, de fiscale maatregelen, de subsidieregelingen

enzovoort. We vragen ook wat de doelstellingen voor de vijf dimensies zijn, en welke beleidsmaatregelen men zal nemen, ook voor de 2020-2030-doelstellingen. We vragen ook een analytisch gedeelte met projecties op basis van een referentiescenario – van 'business as usual' – en ten minste één beleidsscenario.

Dit alles zal worden verankerd in Europese wetgeving. Over de timing is men het nog niet helemaal eens. In december zegden de lidstaten dat ze mikken op 2019 voor de realisatie van die nationale energie- en klimaatplannen. De Europese Commissie vraagt om al in 2017 een ontwerp op tafel te leggen, waarover dan kan worden gedialogeerd. Een plan tegen 2019 komt overeen met wat op COP21 is afgesproken.

Op dit ogenblik vertalen we de Energy Union Strategy met zijn langetermijnvisie in wetgeving. Daarover zal worden onderhandeld met het Europees Parlement en de lidstaten. Dat zal 1 tot 1,5 jaar duren. Uiteindelijk zal deze commissie het volledig wetgevend kader voor de Energie-Unie realiseren én zorgen voor het governancesysteem dat stoelt op een geïnstitutionaliseerde dialoog met de lidstaten. We hopen dat die dialoog verder gaat dan een gesprek met de lidstaten. We maken er een punt van om de landenfiches ook te bespreken met de sociale partners, stakeholders en nationale parlementen, want transparantie is één van onze doelstellingen.

1.2. Vragen en opmerkingen van de leden aan Peter Van Kemseke

Robrecht Bothuyn: Mijnheer Van Kemseke, het is duidelijk dat er vanuit Europa een bijzonder ambitieuze agenda wordt voorgesteld, niet alleen inhoudelijk maar ook inzake governance. U zei net dat u de discussie met de nationale parlementen en de sociale partners wilt aangaan, wat bijzonder relevant is, maar welke plaats kunnen deelstaten en deelstaatsparlementen in dat verhaal innemen? Heel wat hefbomen bevinden zich op het niveau van de deelstaten. Bijvoorbeeld in de landenfiches zou het goed zijn om daarover duiding te geven. Is daarin voorzien en zo ja, op welke manier?

Is er in de doelstelling van Europa nog wat speelruimte, bijvoorbeeld over energie-efficiëntie tussen 27 en 30 procent met een view op 30 procent? Wat maakt dat het 27 of 30 procent wordt, en hoe gebeurt die evaluatie? Die 3 procentpunt maakt een wezenlijk verschil in beleid, zowel ecologisch als economisch.

Ik ben blij dat u ook de ruimte voor regionale samenwerking hebt geduid. Zijn er op dat vlak nuttige initiatieven waar het Vlaams Parlement een voorbeeld kan aan nemen? Hoe ziet de commissie die regionale samenwerking? Op welke manier kan Vlaanderen zich daarop enten?

Bijzonder belangrijk in uw verhaal is die holistische benadering waarbij alle sectoren moeten worden betrokken bij het te voeren klimaatbeleid. Welke hefbomen ziet u op Europees niveau, maar ook op lidstaatsniveau om die holistische benadering effectief af te dwingen? Hoe kan uw commissaris vanuit zijn positie, bijvoorbeeld over transport, een beleid afdwingen dat bijdraagt tot de uitvoering van de klimaat- en energiedoelstellingen die u naar voren schuift?

Wilfried Vandaele: U benadert het per lidstaat, hebt u in uw verhaal gezegd. In Vlaanderen hebben wij al een aantal jaren een klimaatbeleidsplan. U zegt dat een derde van de EU-lidstaten al een plan heeft, de rest zou dat tegen 2017 moeten hebben. Acht u dat haalbaar? Zijn de meeste lidstaten daar al mee bezig of moeten zij daar nog mee beginnen? Dat lijkt me vrij kort dag. Wat wij in

Vlaanderen hebben gedaan, spoort in elk geval redelijk met het schema dat u daar hebt. De meeste elementen zitten daar wel in.

Uit andere uiteenzettingen van u is al gebleken dat u een groot voorstander bent van interconnecties. Verwacht u daar heel veel van? Het is belangrijk dat we dat doen, maar we weten ook dat als het bij ons koud is, dat ook op andere plaatsen meestal het geval is. Wanneer de vraag hier groot is, is de vraag op andere plaatsen ook groot en omgekeerd. Een echte allesomvattende oplossing is het dus niet. Hoe groot is echter dat deel van de oplossing volgens u?

Willem-Frederik Schiltz: We merken de laatste jaren dat de lidstaten zich inzake energiebeleid stevig op zichzelf terugplooien. De exportcapaciteit neemt af hoewel de interconnectie bij ons nog redelijk goed zit. Aan een stevige interconnectie heeft men echter weinig wanneer daar geen energie over getransporteerd kan worden. België heeft vorig jaar zelf met de strenge winter en de uitval van de kerncentrales een beroep gedaan op een stevig aandeel import. De verwachting, ook elders in Europa, is echter dat de overcapaciteit wordt gereduceerd en dat lidstaten zich beperken tot hun eigen productie of ten minste voor de organisatie van hun productie kijken naar hun domesticaal verbruik en niet naar de tekorten die er in heel Europa zouden kunnen zijn.

Wat de productie van hernieuwbare energie betreft, merken we dat het niet alleen terugplooien is op het eigen beleid, maar dat er enorme verschillen zijn tussen de verschillende lidstaten en dat het bijgevolg niet voor iedereen even gemakkelijk is om een stevige boost of een stijging in het aandeel hernieuwbare energie te lanceren. Wat zijn uw inzichten en visie daarover? Hoe wil de Europese Commissie dit concreet aanpakken?

U hebt ook even over concurrentie gesproken. Wanneer we kijken naar het energiebeleid en de Energie-Unie, dan merken we dat in nagenoeg alle handelsdomeinen er een vrij goed werkende vrije markt is in Europa. Wat energie betreft, is dat echter nog wat problematisch, voor een deel omdat een aantal lidstaten nog een gebrekkige interconnectie hebben, voor een deel omdat er nog veel weerstand is. Lidstaten plooiën terug op zichzelf en gaan ervan uit dat de stroom vooral voor eigen gebruik moet worden opgewekt en dus niet moet worden beschouwd als een klassiek commercieel product. Op die manier missen we de kans om de productie van hernieuwbare energie en het verbruik op elkaar af te stemmen, aan de meest efficiënte prijs.

Het valt ook op dat zelfs de groothandelsprijzen in de verschillende lidstaten aanzienlijk van elkaar verschillen, wat op zich heel vreemd lijkt. Misschien heeft het er ook mee te maken dat elektriciteit of elektronen niet oneindig ver kunnen reizen. De relevante markten inzake het concurrentiebeleid zijn niet per se de lidstaten, maar eerder de regio's rond grote productie-eenheden. We omarmen allemaal het voorkeursscenario met een sterke decentrale productie maar daar zijn we nog lang niet. Om daar te geraken zijn transities belangrijk en speelt het marketdesign en de transitie van de ene markt naar de andere een rol. Wat zijn uw inzichten over de manier waarop de Europese Commissie naar de huidige energiemarkt kijkt? Welke concrete maatregelen stelt de Commissie voor om die transitie te maken?

Wat de Energy Roadmap betreft, blijft het verhaal van de afdwingbaarheid opspelen. Het is goed om doelstellingen te hebben en die worden ook steeds concreter, maar op een bepaald moment zijn we toe aan afdwingbaarheid om de laatste horde te nemen naar een echte energietransitie of een echte Energie-Unie. Wat zijn de plannen van de Europese Commissie in verband met die afdwingbaarheid?

Ik vraag me ook af of het geen tijd wordt dat de Europese Commissie langzamerhand meer inhoudelijke standpunten inneemt. Tot nu toe heeft zij altijd de autonomie van de lidstaten heel erg gerespecteerd en zich niet gemoeid met de wijze waarop bepaalde lidstaten bepaalde doelstellingen willen halen. Er is wel wat discussie geweest over biomassa, maar los daarvan blijft het een vrij technologie-neutrale discussie. Wordt het geen tijd dat de Europese Commissie zich uitspreekt over een aantal onderwerpen zoals kernenergie? Dat is interessant omdat de CO₂-uitstoot momenteel heel laag is, maar wanneer we in een van de doelstellingen naar een duurzaam energiesysteem willen evolueren, dan lijkt me dat toch enigszins problematisch.

Bruno Tobback: U spreekt over de ambitie van niet meer bindende targets per land maar collectief bindende targets op EU-niveau, ik neem aan zowel voor hernieuwbare energieproductie als voor uitstootreductie. Voor welke van de twee het ook is, betekenen collectief bindende targets dat het werk van de ene het stilzitten van de andere kan compenseren? In de ideale wereld wil dat natuurlijk zeggen dat we op de best mogelijke plaatsen de best mogelijke technologie gebruiken. Wie het meeste wind heeft, zet de meeste windmolens. Wie water heeft, zet de meeste waterkrachtcentrales. In een minder idealistische visie betekent het dat sommigen kunnen stilzitten omdat anderen zowel het werk als de investeringen doen. Het is een beetje het vluchtelingenprobleem in het groot. We kunnen wel afspreken om zoveel mensen binnen te laten, maar als iedereen ze dumpst in één land dan is het probleem niet opgelost. Mijn vraag is: in hoeverre is zoiets afdwingbaar vooral omdat het zeer vergaande investeringen vraagt, zowel private als overheidsinvesteringen?

U hebt zelf de link gelegd naar het Europees semester. Zeker als het gaat over hernieuwbare energieproductie en de netwerken die daarvoor nodig zijn, veronderstelt dit naast private investeringen, ook immense publieke investeringen. De verhouding kan variëren van land tot land en van geval tot geval, maar hoe dan ook vraagt het immense publieke investeringen. De Europese begrotingsdoelstellingen en het Europees semester dreigen die investeringen te vertragen. Smart cities veronderstellen investeringen van de steden of van de regio, in ons geval Vlaanderen. Op dit ogenblik heeft noch de stad Leuven noch het Vlaamse Gewest noch de Belgische overheid de middelen om die investeringen te doen op de schaal waarop ze ze zouden moeten doen om voorop te lopen, zeker niet binnen de Europese doelstellingen. In hoeverre is de link tussen die twee bindend? Wordt er gedacht over een mogelijkheid – want dit gaat over duurzame investeringen op lange termijn – om dit soort investeringen die in principe rendabel zijn, zelfs op korte termijn, een bijzondere status te geven in het Europees semester? Om het nog simpeler te zeggen: als het niet gebeurt, is het dan wel mogelijk dat er investeringen zullen gebeuren de eerstkomende vijftien jaar in Europa? Er was onlangs een discussie over de Britse investeringen in de nucleaire energie, waarbij men een aantal Chinese investeerders en pensioenfondsen heeft binnengehaald om buiten het budget te kunnen investeren. Dat lijkt me op zich nogal absurd, omdat het langetermijnrendement van die investeringen niet in de Europese Unie maar in China zal liggen.

U zegt dat er 53 procent energie wordt geïmporteerd. Op zich is dat een probleem omdat het in de meeste gevallen gaat over fossiele brandstoffen zoals aardgas en aardolie. De 47 procent die we niet importeren, bestaat voor het grootste deel uit Duitse bruinkool en Griekse steenkool – wat ook niet rooskleurig is – en het gaat dus niet enkel over Franse waterkrachtcentrales. In hoeverre is er ambitie om ze allebei aan te pakken? De import reduceren om meer Duitse bruinkool te verbranden, strookt niet met alle andere ambities.

Hermes Sanctorum-Vandevoorde: Wat me opvalt, is dat uw presentatie een zeer institutionele benadering is. Dat heeft natuurlijk te maken met het project van de Energy Union.

Ik denk dat er twee drempels zijn voor de grootschalige omschakeling naar een systeem dat volledig draait op hernieuwbare energie en waarbij we zo goed als zelfvoorzienend zijn. Die twee drempels kwamen ook wel aan bod tijdens de presentatie, maar ik vraag me af hoe diep doordrongen de Europese leiders en de Europese Commissie zijn van die drempels. Er zijn de grote investeringen die nodig zijn. U hebt een aantal bedragen gegeven. Zelfs voor Vlaanderen gaat dat over miljarden euro. De grote vraag is waar we dat geld gaan halen. Het zullen zowel private als publieke middelen zijn. Voor publieke investeringen zijn er een aantal strenge Europese begrotingsregels. Zelfs investeringen die op zeer korte termijn zichzelf terugverdienen, moeten in de begroting worden geschoven, zeker wanneer het gaat over energierenovatie van bijvoorbeeld woningen. Financieel gezien, zijn dat relatief eenvoudige projecten. Maar er is geld voor nodig en de strenge begrotingsregels maken het het Vlaamse Gewest niet gemakkelijk. Is dat besef er voldoende in de Energy Union? Is men van plan om daar iets aan te doen?

De tweede drempel is de tewerkstelling. Ongeveer elke studie wijst op het feit dat meer klimaatbeleid of meer hernieuwbare energieproductie leidt tot netto meer tewerkstelling. Er zullen natuurlijk bepaalde sectoren onder druk komen te staan, meer en meer de komende jaren naarmate de doelstellingen scherper worden. U hebt percentages genoemd voor Europa en België. Het laatste cijfer dat ik over Vlaanderen heb gelezen, ging over 93 procent afhankelijkheid van import van energiegrondstoffen. Dat is een gigantische afhankelijkheid van voornamelijk aardgas en aardolie en in beperkte hoeveelheid uranium. Dat zijn niet-hernieuwbare grondstoffen die we moeten importeren. Dat heeft natuurlijk een impact op de tewerkstelling. Is de Europese Commissie hiervan voldoende doordrongen? Finaal zullen de politieke instrumenten deze overgang moeten bewerkstelligen.

De doelstellingen van de Europese Unie voor 2030, of ze bindend zijn op lidstatenniveau of op Europees niveau, zijn te beperkt. Spijtig genoeg is er een beslissing van de Europese Milieuraad die voorlopig heeft bestendigd wat voorlopig in oktober 2014 werd beslist. Wanneer komen er nieuwe doelstellingen? Wanneer komt dit opnieuw op tafel? Is er een mogelijkheid om een verscherping van de ambities waar te maken, ook voor Europa?

Er zijn de fact sheets waaruit ik af en toe informatie haal om kritiek te geven op het beleid. U bent een Europees kabinetsmedewerker, maar ook Vlaming. U zult ongetwijfeld dus ook de Vlaamse situatie kennen. Wat moet er de komende jaren volgens u gebeuren in Vlaanderen? Welke aanbevelingen stelt u voor?

Valerie Taeldeman: Mijnheer Van Kemseke, in het kader van COP21 is er een vijfjaarlijkse evaluatie afgesproken. U hebt verteld dat op 22 april heel wat landen in New York samenkomen om het akkoord officieel te ondertekenen. Als er zestig landen zijn, treedt het akkoord in werking in 2017, maar er is hoe dan ook een vijfjaarlijkse evaluatie afgesproken. Dat betekent dat het eerste evaluatiemoment in 2023 is gepland. Moet dat niet sneller gebeuren om zeker te zijn dat er geen zeven jaren verloren gaan?

De scheep- en luchtvaart zijn buiten het COP21-akkoord gehouden. Moet Europa niet iets ondernemen om die sectoren te betrekken in dit verhaal?

De doelstellingen van 27 procent energie-efficiëntie en 27 procent hernieuwbare energie zijn opgelegd, maar u had het over collectieve, bindende targets, die niet

meer bindend zijn op het niveau van de landen. Er zijn dus geen nationaal bindende targets meer. Hoe gaan we die doelstellingen nationaal behalen? Hoe gaan we dat afdwingen?

Op het niveau van het lokaal bestuur heeft onze gemeente het burgemeesterconvenant ondertekend. We zijn bijna klaar met een energieactieplan voor de gemeente. Dat Covenant of Mayors gaat uit van een bouwscenario en betreft de vijf dimensies die in de nationale klimaatplannen moeten worden opgenomen. We hebben dat op die manier opgemaakt, maar het gaat allemaal naar 2020. Is Europa bezig met het aanpassen van dat Covenant of Mayors voor 2030, met perspectief op 2050, zoals wordt gevraagd in de nationale energie- en klimaatplannen?

U had het ook over een eerlijk oordeel over het energiebeleid in Europa. De conclusie was dat 'our energy system is simply not sustainable', ook niet op de lange termijn. U had het eveneens over 53 procent import van energie in Europa aan een immense kostprijs. Welke Europese landen scoren dan wel zeer goed op het vlak van energieonafhankelijkheid?

Voorzitter, misschien is het interessant om de fact sheets van België op het intranet te plaatsen. Wellicht is dat interessant voor ons. Daar staan ook minder goede punten op en enkele aanbevelingen voor ons land. Kunt u ons die aanbevelingen in de commissie bezorgen?

Björn Anseeuw: Mijnheer Van Kemseke, in het begin van uw uiteenzetting zei u dat er bij de transitie naar low carbon economy voor de first movers heel wat opportuniteiten zijn ten belope van 840 miljard dollar per jaar wereldwijd. Kunt u ook een raming geven voor Europa, en specifiek voor Vlaanderen? Op welke elementen is die raming gebaseerd?

Peter Van Kemseke: Voor Vlaanderen en België zitten we in de institutionele set-up waar Europa in zit. Dat geldt ook voor het Europees semester op zich, waar we met specifieke aanbevelingen voor de landen komen. Dat zal hier niet anders zijn. Als we met een non-ETS-Effort Sharing Target komen, dan zal dat voor België gelden, en dat moet dan inderdaad worden verdeeld tussen het federale niveau en de regio's. Wij zullen onze analyse maken op het Belgische niveau.

In het Europees semester wordt van elke lidstaat verwacht een actieplan op tafel te leggen. In de bijlage zitten daar ook een Vlaams, een Waals actieplan enzovoort in. Wij zijn zeker geïnteresseerd om de dialoog met dit en andere parlementen aan te gaan. De aanbevelingen die we zullen maken, zijn onvermijdelijk op het nationale niveau. Dat is nu eenmaal de institutionele set-up in Europa.

Gaan we een transitie maken van 27 naar 30 procent energie-efficiëntie? De zogenaamde modellers zijn daar al enkele maanden mee bezig. Dat is een goede vraag om aan Jos Delbeke te stellen, want zijn diensten zijn met die modellers bezig. Hij is verantwoordelijk voor DG CLIMA en werkt nauw samen met DG Energie. De Commissie zal een gezamenlijke modellering hebben voor alles wat ik hier heb uiteengezet. Dat op zich is heel nieuw.

Op dit moment wordt gekeken naar verschillende parameters. Dat heeft te maken met de discount rate voor energie en investeringen. Uiteindelijk zullen we uitkomen op een bepaald percentage dat tussen 27 en 30 moet liggen. Er is geen maximum. Dit wordt bepaald door de modellers als het meest kosteneffectieve scenario. De vorige Commissie heeft die analyse gemaakt in het kader van het 2030-pakket en kwam uit op 25 procent. Kosteneffectief is dat een heel

objectieve berekening. Als je politiek beslist dat je ambitieuzer moet zijn, kun je daar een marge op zetten. De resultaten van die modellering zullen er toch een vrij grote rol in spelen. Het zou over enkele weken klaar moeten zijn.

Als we naar 30 procent energie-efficiëntie gaan, is dat belangrijk, want dat heeft dan natuurlijk een impact op de CO₂-emissies en op de inspanningen die je moet doen. Denk bijvoorbeeld aan de bouwsector. Als we gaan voor een hoger energie-efficiëntie target, dan zal dat een impact hebben op de inspanningen die de sector gebouwen in non-ETS moet doen. Die modellering is dus enorm belangrijk.

Misschien is het verwarrend met al die targets en de status ervan. Voor de CO₂-uitstoot is dit volledig wettelijk juridisch bindend. ETS is een marktmechanisme. Voor non-ETS is een target ingeschreven in de Europese wetgeving, met alle gevolgen van dien, dus bijvoorbeeld ook inbreukprocedures als dat niet wordt gehaald. Dat is heel sterk verankerd.

Het target hernieuwbare energie voor 2030 is collectief bindend op het Europese niveau, en niet langer nationaal bindend. Daar raakt u terecht het probleem van de 'free riders' aan. De staatshoofden en regeringsleiders hebben beslist om meer flexibiliteit in het systeem te brengen, zodat lidstaten met minder potentieel zich niet gedwongen voelen om op een minder kostenefficiënte manier bepaalde investeringen te moeten doen. Denk bijvoorbeeld aan Luxemburg. Vergelijkbaar is het subtarget voor de transportsector: daar moet er 10 procent hernieuwbare energie zijn. Ook dat zal verdwijnen in de nieuwe periode. Het Europese niveau laat veel meer flexibiliteit toe, maar tegelijkertijd is er de bindende verplichting om collectief het target van minstens 27 procent hernieuwbare energie te bereiken. Dat zal geregeld worden met wetgeving: een deeltje via de governance, de nationale energie- en klimaatplannen, maar ook een deel via de richtlijnen voor hernieuwbare energie, waarin we een mechanisme zullen ontwikkelen om er zeker van te zijn dat er geen 'free riders' zullen zijn.

Dit wordt nu door de diensten uitgedacht. Die mensen zijn er volop mee bezig en hebben meer briljante ideeën dan ik hier op tafel kan leggen. Je zou bijvoorbeeld kunnen denken aan een soort 'trading mechanism', een handelssysteem op het vlak van hernieuwbare energie. Je zou ook kunnen werken met een mechanisme van meer regionale samenwerking op het vlak van hernieuwbare energie. Er zijn mogelijkheden om er, afdwingbaar, voor te zorgen dat er geen 'free riders' zijn. De Commissie kan zeggen dat de inspanningen van een land al dan niet kosteneffectief zijn, dat ze beneden proportie zijn of sterk onder wat dat land zou kunnen doen. Dan moet dat mechanisme corrigerend optreden. Dit zal tegen eind 2016 worden ingeschreven in de herziene richtlijn over hernieuwbare energie. Het is niet gemakkelijk. De leiders willen duidelijk geen nationaal bindende targets. Toch de Europese verplichting inschrijven, is niet gemakkelijk. Er liggen verschillende scenario's op tafel. Tegen het einde van dit jaar zal dat volledig duidelijk zijn, hoop ik.

Hoe dwing je nu een holistische benadering af? Het beste instrument zijn de nationale energie- en klimaatplannen. Ondertussen hebben alle lidstaten de grote lijnen daarvan goedgekeurd in de conclusies van december. Op een bepaald moment zal er vanuit de Commissie een 'template' zijn. Dan wordt het heel moeilijk om een nationaal energie- en klimaatplan op tafel te leggen als je niet gaat samenzitten met verschillende beleidsdepartementen. Daarom is het belangrijk dat dit Europese wetgeving wordt. We vragen niet aan elk land een rapport, waarbij elk land er maar iets in zet en het indient wanneer het zo uitkomt. Het wordt volledig verankerd in Europese wetgeving. Dat wordt dus het resultaat van onderhandelingen in het Europees Parlement, dat natuurlijk veel druk zet om er een ambitieus nationaal energie- en klimaatplan van te maken.

Anderzijds verwachten we dat de lidstaten wat terughoudender zullen zijn. Dat zal het resultaat zijn van onderhandelingen die hopelijk spoedig zullen worden afgerond.

Dat het om wetgeving gaat, is zeer belangrijk. Dat geeft een veel dwingender karakter aan die nationale energie- en klimaatplannen dan wanneer het gewoon een verbintenis zonder enige Europese wetgeving zou zijn.

Mijnheer Vandaele, u stelde een vraag over langetermijnplannen. Er zijn in Europa enorme verschillen. De vicevoorzitter heeft een Energy Union Tour gedaan. We hebben alle lidstaten bezocht. We hebben overal een vrij grondige discussie gehad over waar de lidstaten staan. Hoe noordelijker je gaat, hoe verder ze staan met de nationale planning. Zweden is een heel mooi voorbeeld. Daar wordt het op een vrij systematische manier opgelost. De taskforce is nog bezig. Er zijn ook lidstaten die nog nergens staan en waar de verschillende ministeries nog in hun eigen silo aan het werken zijn.

We hopen natuurlijk dat het haalbaar is. De verplichting dat de finale plannen er moeten zijn tegen 2019 zal in de wetgeving komen omdat het een unaniem akkoord is van alle lidstaten. 2017 is een heel ambitieuze timing. We nodigen de lidstaten die het willen doen zeker uit om het te doen, ook al gaat het om een zeer voorlopige draft. Maar het is in het voordeel van de lidstaten om al een eerste draft op tafel te leggen.

De Commissie zal daarbij heel nauw samenwerken met het Europees Milieu-agentschap. Ik was vorige week in Kopenhagen om dat meer in detail te bespreken. De Europese Commissie heeft dankzij haar modellen heel veel informatie. Maar het Europees Energieagentschap is een gelijksoortige bron van informatie. Het maakt heel goede analyses, lidstaat per lidstaat. We werken samen met het Joint Research Centre, een wetenschappelijk instituut. Als we al die expertise bijeenleggen, kunnen we daarmee de lidstaten een nuttige dienst verlenen. Als er een lidstaat komt met een nationaal energie- en klimaatplan, met een eigen projectie en met een aanduiding van potentieel, dan zien wij deze oefening als een partnerschap. Laten we onze modellen en cijfers met elkaar vergelijken. Het is in het voordeel van de lidstaten om snel in die oefening in te stappen. Dat gebeurt al. Nu al blijkt, met betrekking tot de Effort Sharing Decision, dat we niet in tegengestelde posities zitten. We hebben er allemaal belang bij dat dit een collectieve oefening wordt. De Commissie stelt graag haar wetenschappelijke expertise ter beschikking. Sommige lidstaten hebben enorm veel wetenschappelijk onderbouwde analyses. Andere hebben dat minder, en die zijn dan heel blij dat ze op ons een beroep kunnen doen.

2017 is de timing op vrijwillige basis. Sommige lidstaten zeggen dat ze die dialoog zullen aangaan, maar ten laatste tegen 2019.

Verwachten we veel van interconnecties voor België en voor Vlaanderen? We hebben de doelstellingen van 10 en dan 15 procent. België zit daar met 17 procent al ruim boven. Dat betekent niet dat er geen extra mogelijkheden zijn: ALLEGRO, het NEMO-project enzovoort. Er is het interessante instrument van de Projects of Common Interest, de PCI-lijst. Die zijn heel sterk gefocust op de interconnecties. We zien ook dat de focus al voor een deel wordt verlegd van gasinterconnecties naar elektriciteitsinterconnecties. Dat heeft te maken met de grote toestroom van hernieuwbare energie die we verwachten en die er al aankomt. Het gaat spectaculair met de marginale kosten van hernieuwbare energie. Je hebt al bijna een 'zero margin cost'.

We moeten onze grote infrastructuurprojecten veel meer in de richting van 'smart grids' duwen. Dat is gebeurd met de in november 2015 gepubliceerde PCI-

lijst. Dat zal in een volgende sessie nog veel meer het geval zijn. Dat is belangrijk omdat dat de lijst van voorkeursprojecten is die we vanuit Europa naar voren schuiven om in aanmerking te komen voor Europese financiering.

De heer Schiltz heeft uitvoerig toegelicht waarom we die interconnecties nodig hebben, en ik ben het voor 200 procent met hem eens. Dat is nodig om een interne energiemarkt te hebben die fit is voor 'renewables'. Daarvoor heb je de interconnecties tussen lidstaten nodig. Hernieuwbare energie stopt niet aan een grens. Je moet een markt hebben die veel flexibeler is in de 'market design'.

Hernieuwbare energie is variabel, dus je moet een 'balancing market' kunnen creëren, je moet een kortere termijnmarkt kunnen creëren. Daarvoor heb je over de grenzen de interconnecties nodig. Ons beleid gaat veel meer in die richting, zeker wat het 'market design'-voorstel betreft. Alle voorstellen die ik daarnet opgesomd heb, zijn allemaal belangrijk, maar die van de hertekening van de energiemarkt is ongetwijfeld het meest fundamentele als we echt naar een Energie-Unie willen gaan.

De opmerking is gemaakt dat er een terugplooiën is op de eigen productie. Dat is de reden dat we met de Energie-Unie naar buiten komen. We zien dat inderdaad voor een groot stuk. Je zit met die hele discussie over capaciteitsmechanismen. Ik wil niet te technisch zijn, maar als je ervan uitgaat dat je als lidstaat je eigen capaciteit moet hebben om in je eigen bevoorradingszekerheid te voorzien, dan krijg je een nog meer gefragmenteerde markt dan we nu al hebben in Europa.

Op dit moment is commissaris Vestager, die bevoegd is voor staatssteun, met een diepteonderzoek bezig over de noodzaak van capaciteitsmechanismen. De resultaten zullen bekend zijn tegen juni. We zullen de resultaten meenemen in onze herziening van de elektriciteitsmarkt.

Hebben we echt eigen capaciteitsmechanismen nodig, wat eigenlijk verkapte subsidies zijn, voor het genereren van de eigen elektriciteit? Laten we eerst een analyse maken op regionaal niveau. Laten we niet meer kijken naar de elektriciteitsneden op nationaal niveau en welke capaciteit je daarvoor nodig hebt, maar laten we dat in regionaal verband bekijken, wat voor een stuk al begint in het Pentalateraal Energieforum, waar België en onze buurlanden heel actief in zijn. Daar is nu een eerste aanzet om een regionale capaciteitsanalyse te maken. Daar heb je die interconnectoren weer voor nodig. In een verdere instantie, als er echt capaciteitsmechanismen nodig zijn om de bevoorradingszekerheid te garanderen, laat ze dan meteen ook openstaan cross-border, niet alleen nationaal maar ook regionaal. Dat gekoppeld aan een sterke push richting decentralisatie van de elektriciteitsmarkt, is de kern van ons voorstel dat in december op tafel zal liggen.

Afdwingbaarheid is daar essentieel bij. Ik heb al gesproken over hoe we dat target van hernieuwbare energie zien. Voor energie-efficiëntie is het nog anders omdat je daar een indicatief objectief hebt, zowel op nationaal niveau als op Europees niveau. Je zit met drie verschillende targets en drie verschillende regimes. Uiteindelijk komt de essentie van onze Energie-Unie in wetgeving. Die wetgeving is afdwingbaar. Het aantal inbreukprocedures dat deze Commissie gelanceerd heeft op het vlak van energie, is niet te vergelijken met wat de vorige Commissie gedaan heeft. We hebben vanaf het begin volgend punt gemaakt: de wetgeving die er is, gaan we heel strikt toepassen, anders heb je gewoonweg geen Energie-Unie. Het is natuurlijk een beetje moeilijk. Lidstaten endosseren met veel plezier de ideeën van de Energie-Unie, ze stemmen ook in met de wetgeving. Dan is de volgende stap, als je die wetgeving niet respecteert, dat je aanloopt tegen een inbreukprocedure. We hebben een aantal commissarissen die daar niet voor terugschrikken. Ik heb net commissaris Vestager genoemd. Het zal

u niet verbazen dat zij heel actief is op dit domein en ook niet zal aarzelen, bijvoorbeeld op het vlak van energie-efficiëntie, om inbreukprocedures te lanceren tegen lidstaten die dat niet nakomen.

Ik heb horen zeggen dat Europa een beetje soft is in het hele marktverhaal, dat derde energiepakket. Ik denk het niet. Als je kijkt naar wat er gebeurd is bij de start van de huidige Commissie over de relaties met Gazprom enzovoort, dan hebben we een duidelijk statement gemaakt dat het derde energiepakket effectief moet worden nageleefd, ook al betekent dat dat bepaalde projecten niet kunnen doorgaan.

U hebt wel een punt als u het hebt over de energiemix. Daar zitten we met het Verdrag van Lissabon. In artikel 194 ervan wordt precies vastgelegd wat de bevoegdheid is van Europa en dus van de Commissie op het vlak van energie- en klimaatbeleid. Dat is een gedeelde bevoegdheid. In het tweede luikje van dat artikel staat dat de lidstaten bevoegd blijven voor hun energiemix, om het een beetje te simplificeren. Anderzijds staat daar heel duidelijk in dat de Europese Commissie bevoegd is en dus ook belast is met de uitvoering van het versterken van de interne markt, de transitie naar hernieuwbare energie, naar energie-efficiëntie enzovoort. Naarmate we die bevoegdheden hebben, gaan we die ook naleven. Ik geef u volledig gelijk dat het niet vanzelfsprekend is om de eenvoudige reden dat we de bevoegdheid hebben om bijvoorbeeld uitspraak te doen over bepaalde soorten van energievoorziening. Dat is de bevoegdheid van de lidstaten. Tegelijkertijd, als u verwijst naar het voorbeeld van kernenergie, is er Europese wetgeving over veiligheid van kernenergie, over 'nuclear waste' enzovoort. We hebben volle bevoegdheid om op dat vlak in te grijpen. Dat gebeurt trouwens ook.

Mijnheer Tobback, ik heb al een woordje gezegd over collectief bindende targets. Er wordt gewerkt aan dat mechanisme. Een aantal mensen onder u heeft verwezen naar investeringen. Investerings zijn cruciaal. Daarom kijken we niet alleen naar de Energie-Unie als een geïsoleerd beleidsdomein, maar kijken we ook heel sterk samen met het Juncker-investeringsfonds. Als u kijkt naar de timing: het Juncker-investeringsfonds is ongeveer twee maanden eerder voorgesteld dan wij met onze Energie-Unie kwamen. Het Juncker-investeringsfonds en de Energie-Unie zijn voor een deel samen geschreven omdat heel veel van de investeringen waar de Europese Investeringsbank zich garant zal stellen, eigenlijk in het domein van de energie zullen plaatsvinden. We schatten ongeveer ruim 30 procent van de aanvragen. Dat is voor een deel een garantie om private middelen te mobiliseren. Dat is de essentie van het Juncker-investeringsfonds.

Maar u hebt gelijk als u zegt dat er ook publieke middelen nodig zullen zijn. U geeft het voorbeeld van steden en gemeenten. Wij hebben heel veel contacten met burgemeesters. Dat is een beetje mijn niche binnen de Energie-Unie. In die contacten krijg je altijd dezelfde opmerking: hoe zit het met onze begrotingsdiscipline? Hoe strikt is die 3 procentregel? Ook dat overstijgt ver de bevoegdheid van mijn commissaris, maar – ik spreek duidelijk in persoonlijke naam – dat is een discussie die we op een bepaald moment zullen moeten voeren. De Italianen hebben die discussie al heel lang op tafel gelegd. Mario Monti was een van de eersten om te zeggen dat als je in de richting van openbare investeringen gaat op vlak van duurzame energie bijvoorbeeld, je op een bepaald moment moet kijken hoe zich dat verhoudt met het groeiend Stabiliteitspact. U kent de discussies die daarover bezig zijn op Europees niveau. Er is inderdaad onder deze Commissie wat meer flexibiliteit ingeschreven voor bepaalde publieke uitgaven. U hebt zelf verwezen naar migratie. Ik denk dat die discussie op een bepaald moment gaat komen. Dat is een puur persoonlijke mening.

Er is ook even verwezen naar de 53 procent importafhankelijkheid. Dat is niet noodzakelijk problematisch. Ik heb het cijfer willen geven omdat er inderdaad wel een prijskaartje aan vasthangt. Maar in het geval van België of Vlaanderen: wij importeren vrij veel, maar onze import is enorm gediversifieerd. Wij voeren in van heel verschillende spelers. Er is misschien een verschil tussen bepaalde suppliers. Het echte probleem zit erin wanneer je als land voor 100 procent afhankelijk bent van één dominante supplier, zodat je je eigen elektriciteits- of gasprijs totaal niet controleert en je daardoor soms tot vijf keer meer betaalt dan je buurland. Daarom hebben we net een pakket op tafel gelegd over 'security of supply' dat precies op dat vlak veel meer transparantie wil creëren.

Begrijp me niet verkeerd, als je importafhankelijkheid vervangt door steenkoolcentrales enzovoort – de Europese Commissie spreekt zich daar niet over uit – dan zijn er onze CO₂-doelstellingen. We maken er geen geheim van dat wij gaan voor nummer 1 van hernieuwbare energie. Onze keuze is: 'move away from fossil fuels'. Dat betekent dat je kiest voor bepaalde energiegroedstoffen, in tegenstelling tot andere.

Het klopt dat ik een erg institutioneel verhaal bracht. Ik wilde vooral de timing meegeven. Wat de inhoud betreft, heb ik het even over investeringen gehad. In de State of the Energy Union van november staan vier prioriteiten. De tweede stelt dat de low carbon transition 'socially fair' moet zijn. In dat verband zijn de low carbon skills naar voor geschoven. Het besef groeit dat in sommige regio's veel mensen hun job zullen verliezen, zoals in steenkoolmijngebieden. Europa werkt aan een skills agenda. Ten dele zijn dat nationale en regionale bevoegdheden. Er zijn sociale antwoorden nodig. Er zijn fondsen ter beschikking. Ik hoop dat we tegen eind 2016 een sociale agenda kunnen voorleggen die energy poverty maar ook de skills aanpakt. In sommige regio's van Duitsland werkt men aan een reskilling program. Het zijn best practices waar we best eens naar kijken.

Ik ben niet verrast wanneer u zegt dat de doelstellingen voor 2030 te laag zijn. We kiezen ervoor om niet te gaan voor een 1,5 gradenscenario. We gaan voor wat COP21 besliste: een below 2 gradenscenario, en to pursue efforts om te gaan naar 1,5 graden. Het jongste IPCC-rapport is niet eensluidend over de impact van een opwarming met 1,5 graden. In 2018 zal het IPCC een evaluatie publiceren over de impact van een opwarming met 1,5 graden. De Europese Commissie zal met het IPCC samenwerken. Vandaag vinden we dat het pakket voor 2020-2030 van de staatshoofden en regeringsleiders volledig in het verlengde ligt van COP21. We zetten volop in op de implementatie ervan.

Geloof me vrij: dat is al erg ambitieus. Sommige lidstaten zeggen dat we ambitieuzer moeten zijn, misschien zelfs gaan naar een reductie met 50 procent. Maar bij onderhandelingen over effort sharing vindt men dan weer dikwijls dat men 'een uniek geval' is. Dat zorgt ervoor dat de opgetelde partiële doelstellingen leiden tot een doelstelling die een pak lager ligt dan 40 procent. Toch schrijven we ons in de post-COP21-dynamiek 'to pursue efforts' om ambitieuzer te zijn in. Jos Delbeke kan daarop ingaan. Het referentiekader blijft wel het 2020-2030-kader dat zo snel mogelijk moet worden geïmplementeerd.

Welk traject na Parijs? Er is afgesproken om in 2023 een eerste global stop talking moment te houden. In 2018 komt er een facility dialogue waaraan Europa actief zal deelnemen. Tegen 2020 moet een mid-century scenario op tafel worden gelegd. Het zorgt voor een dynamische cyclus die maakt dat men moeilijk kan voorspellen hoe snel alles zal evolueren. De technologie is er in grote mate, maar er is het obstakel van de investeringen. Europa is maar goed voor 10-11 procent van de wereldwijde uitstoot. De grote vervuilers hebben we wel aan boord, en dat is belangrijk, ook in het licht van het competitiviteitsbehoud.

De sectoren van de luchtvaart en het maritiem transport zijn buiten de afspraken van COP21 gehouden. Maar in de IMO en de ICAO wordt er onderhandeld. Zeker op het vlak van het luchtverkeer wil men tegen eind september een bindend akkoord realiseren.

Het Burgemeestersconvenant is belangrijk, want de energietransitie is niet mogelijk zonder de steden en gemeenten mee te hebben. Hun ambities overstijgen trouwens de ambities van de lidstaten. In oktober keken we naar het Burgemeestersconvenant. We trokken het op, van 2020 naar 2030. Het convenant was vooral gericht op mitigation, op reductie. We hebben er adaptation of aanpassing aan toegevoegd. We hebben ook gezorgd voor globalisering, via een Global Governance of Mayors. Grote niet-Europese steden willen daaraan meewerken, want Europese steden bezitten de technologie en de expertise om te evolueren naar smart cities.

Het is een goede zaak dat de fact sheets worden gebruikt. We hopen dat ze zorgen voor meer transparantie en discussies in parlementen en met stakeholders.

Mijnheer Anseeuw, over investeringsbehoeften van Vlaanderen verwijs ik naar de sessie met Jos Delbeke en Hans Bruyninckx. De investeringsnoden van Europa zijn gekend; die zijn enorm.

Björn Anseeuw: Ik wou niet zozeer weten wat de investeringsbehoeften van Vlaanderen zijn, maar wel hoe groot de mogelijkheden zijn. Dat kan meer of minder zijn, naargelang men first mover is die technologieën ontwikkelt, of dat niet doet.

Peter Van Kemseke: De Europese Commissie heeft dat niet onderzocht. Maar ik kan stellen dat Vlaanderen het op dat vlak vrij goed doet. Je hebt een aantal topbedrijven op het vlak van energie-efficiëntie en decarbonisation. Je hebt IMEC bij Leuven. Je hebt start-ups die daarmee bezig zijn. Het is natuurlijk heel belangrijk om dat op het juiste moment te kunnen ontplooiën.

Op het vlak van innovatie kan ik wel de link maken met onze innovation strategy. Wat we tot nu toe te veel hebben gedaan, is een soort van kerstboom in ons innovatiebeleid, ook op Europees vlak, waarbij we eigenlijk alles belangrijk vinden en alles een beetje moeten doen. Met de innovatiestrategie waar we in november mee naar buiten gaan komen, gaan we veel meer focussen op wat nu eigenlijk de innovaties zijn die we nodig hebben. We gaan daar voor een stuk technologie-neutraal in moeten blijven, omdat de markt zal beslissen wat de winnaars zijn. Het zal niet zijn van: 'pick the winners'.

Het is duidelijk dat we moeten inzetten op storage, op het opslaan. Als we meer en meer gaan evolueren naar een systeem waarin hernieuwbare energie dominant zal zijn, zullen we ook meer storage nodig hebben.

Ik denk ook aan alles wat te maken heeft met automated driving en automatisering van onze gebouwen. Dat zijn zaken die prioritair moeten zijn, en dat zijn ook technologieën die in Vlaanderen vrij goed scoren. Ik denk dus dat we op dat vlak wel een stapje vooruit gezet hebben.

Dat zien we trouwens ook aan het feit dat deze Energy Union-agenda enorm gepusht wordt door grote, progressieve bedrijven. Dat is opvallend. De grote drivers van deze agenda zijn eigenlijk grote steden en gemeenten aan de ene kant, en aan de andere kant grote bedrijven die heel actief zijn op het domein van technologie en low carbon, dus een koolstofarme toekomst. Je kunt dit ook

bekijken als een globale beweging, gezien natuurlijk ook de exportmogelijkheden op technologisch vlak voor die evolutie.

De voorzitter: Wat verstaat u onder grote steden en gemeenten? Denkt u dan aan Maldegem of Oostende? (*Gelach*)

Peter Van Kemseke: Onder andere. Ik ben zelf van Vilvoorde. Dus dat hoort daar zeker bij. (*Gelach*)

De voorzitter: Mevrouw Taeldeman, begrijp me niet verkeerd: met alle respect voor Maldegem.

Mijnheer Van Kemseke, denkt u dan aan steden als Parijs, Londen of Brussel?

Peter Van Kemseke: In Europa heb je steden als Kopenhagen, Londen of zelfs Ljubljana. Die laatste is een wat kleinere stad, die echter compleet getransformeerd is op negen jaar tijd. Dat zijn natuurlijk steden die zeggen: "We hebben een verhaal dat we ook willen tonen, ook in het buitenland.". Ook Rotterdam en Amsterdam zijn voorbeelden van steden die in Europa aan het trekken zijn rond die Smart Cities-agenda.

De voorzitter: We kunnen met de commissie altijd eens naar Ljubljana gaan. (*Gelach*)

Wilfried Vandaele: Ik wou er zelf niet over beginnen, maar de heer Van Kemseke begint over het kernenergieverhaal.

Peter Van Kemseke: De heer Schiltz is erover begonnen.

Wilfried Vandaele: Ik heb niet geluisterd naar de heer Schiltz, maar wel naar u. (*Gelach*)

Ik heb in dat verband een informatieve vraag. Ik dacht dat Europa om de zoveel jaar een visie ontwikkelt over hoever we staan met kernenergie en waar we naartoe gaan. Het heet PINK, als ik me niet vergis. Als ik goed geïnformeerd ben, dateert het laatste rapport van 2008. Er zou nu een hernieuwde visie uitgebracht worden, of mogelijk had dat al gebeurd moeten zijn en is dat uitgesteld. Kunt u daar iets meer over zeggen? Heeft dat ook met dit hele verhaal te maken? Is er een heroriëntatie in de Europese geesten of zijn er andere redenen?

Peter Van Kemseke: Nee, u hoeft daar zeker niets achter te zoeken. De timing die was vooropgezet, was maart. Ik wil me er niet op vastpinnen, maar het zou vrij snel naar buiten moeten kunnen komen, denk ik. Dat PINK-document is zeker in aantocht.

Wilfried Vandaele: Maar u kunt er nog niets over zeggen?

Peter Van Kemseke: Het ligt bijna op tafel.

Hermes Sanctorum-Vandevoorde: Mijnheer Van Kemseke, u hebt op zo goed als alle vragen geantwoord. Ik had echter ook nog de vraag gesteld om uw Vlaamse bril even op te zetten – als Vilvoordenaar – en misschien wat advies of aanbevelingen mee te geven voor deze commissie. Wat zou er dus in zo'n resolutie allemaal kunnen worden opgenomen, wanneer we daar binnen enkele maanden aan beginnen te werken?

Peter Van Kemseke: De belangrijkste boodschap is dat we zeker die holistische visie moeten volgen. Dat klinkt een beetje als een vage aanbeveling, maar dat is

ongelooflijk belangrijk, en het is tegelijkertijd ook heel moeilijk om te doen. We moeten proberen om die verschillende beleidsdomeinen samen te bekijken.

Onderwijs zit daar trouwens ook voor een stuk in, met die skills agenda. Dat is trouwens ook wat we in Europa doen. Dus zo ver gaat die Energy Union. Maar we moeten dus proberen om alles samen te bekijken.

Daarnaast moeten we ook proberen om ons in te schrijven in het Europese verhaal dat bezig is, met de verschillende tijdslijnen die ook in Europa zijn uitgezet en die nauw aansluiten bij de opvolging van COP21.

Als we het heel factueel benaderen, zou ik willen verwijzen naar de aanbevelingen van de landenfiche. Dat is wat Europa eigenlijk zegt, en ik zit hier nu uiteraard ook namens Europa. We kunnen in Vilvoorde ooit eens samen een pint gaan drinken, en dan zal ik daar mijn niet-Europese pet opzetten. Maar vanuit Europa zeggen we dus heel duidelijk dat er opportuniteiten zijn op het vlak van wat er in de landenfiche staat en ook in de in-depth review.

Wat er zeker vaak in naar buiten komt, is het aspect transport. Het zal ook geen verrassing zijn dat het gunstige fiscale regime voor bedrijfswagens er vaak in naar voren komt. Dan zitten we meer politiek. Er zou een nauwe samenwerking moeten komen tussen het federale niveau en de regio's om een gezamenlijke visie op energie en klimaat uit te werken. Milieubelasting heb ik ook al even genoemd. U zult al die maatregelen vinden in ons pakket.

Men moet zich niet alleen blindstaren op 2030, maar ook kijken naar het perspectief van 2050. Het is mogelijk om een aantal doelstellingen te behalen tegen 2030 en toch tegelijk een carbon lock-in te krijgen. Het zal een van de thema's zijn die Hans Bruyninckx op tafel zal leggen. Er zijn verschillende manieren om de doelstellingen in 2030 te behalen. Je kan die behalen met het oog op 2050, een ver doorgedreven transitie naar een koolstofarme economie. Of je kan die behalen door de efficiëntie van het huidige low carbonsysteem maximaal te verhogen, maar dan zit je voor een stuk vast in investeringen die je nu doet en die je niet meer zullen toelaten om de stap van 2030 naar 2050 te zetten.

We doen dus een hele reeks aanbevelingen in de teksten, in de fiche en in de in-depth review.

De voorzitter: Dan bedanken wij de heer Van Kemseke voor zijn bijdrage en kunnen we hierbij de hoorzitting afsluiten.

2. Hoorzitting op 18 maart 2016 over de consequenties van de klimaattop van Parijs voor de Europese Unie en over de monitoring van het klimaat- en energiebeleid van de EU

2.1. Uiteenzetting door Jos Delbeke

Jos Delbeke, directeur-generaal Klimaat van de Europese Commissie: Het doet me plezier dat het Vlaams Parlement het klimaatbeleid van nu tot 2030 voorbereidt. We hebben veel werk voor de boeg. Ik geef u toelichting bij de overeenkomst die werd gemaakt in Parijs; ik plaats de beslissingen in het juiste perspectief; ik leg uit wat de EU doet en kom dan tot de cijfers en de uitdagingen voor Vlaanderen.

Vandaag is er geen enkel milieuprobleem dat zo wetenschappelijk onderbouwd is als het klimaatprobleem. Duizenden onderzoekers van over heel de wereld en van alle disciplines onderzoeken in het kader van het IPCC al sinds 25 jaar dat

klimaatprobleem. Ze maken regelmatig een rapport, het laatste in 2013 en daar staan belangrijke conclusies in.

De eerste conclusie is dat de huidige situatie ongezien is, niet alleen in termen van jaren of decennia, maar ook van millennia. Men spreekt zelfs over een ongeziene wijziging ten opzichte van 800.000 jaar geleden. Dat is spectaculair en dat wordt niet meer ter discussie gesteld.

Ten tweede is menselijke invloed van groot belang.

Ten derde is het klimaatprobleem een wereldwijd probleem. Het is natuurlijk veel sterker in kwetsbare streken zoals bergachtige streken. Denk aan de Himalaya waar de gletsjers verdwijnen, waar het drinkwater van miljoenen mensen dreigt te verdwijnen. Denk aan de verwoestijning. Ook het conflict in Syrië heeft te maken met het wegvallen van oogsten waardoor boeren gedwongen worden het platteland te verlaten.

De meest operationele conclusie is dat we er alles aan moeten doen om de klimaatwijziging te beperken tot 2 graden. Dat lag in Parijs op tafel. Parijs was de eerste klimaatconventie sinds de grote wereldtop in Rio de Janeiro in 1992. We hadden al het Kyotoprotocol, dat heeft de klimaatconventie geoperationiseerd, maar het probleem met Kyoto ziet u op deze slide. Vanaf 2002, het jaar van de inwerkingtreding van het Kyotoprotocol, hebben we merkwaardig genoeg één curve die recht naar omhoog gaat en dat is de uitstoot van China. China is van ongeveer 10 procent van de werelduitstoot op tien jaar tijd naar meer dan een derde van de werelduitstoot gestegen. China is het voorbeeld voor de opkomende industrielanden. Verder heeft Amerika dat protocol nooit geratificeerd.

De grote uitdaging van Parijs was om al deze landen aan boord te brengen. En dat is gelukt. Dat betekent dat 98 procent van alle landen ter wereld inspanningen moeten leveren; voor Kyoto was dat 12 procent. Dat is de grote wijziging: heel de wereld heeft zich nu geëngageerd.

Er is nog een aanzienlijke wijziging. Vóór Parijs werd van iedereen verwacht dat hij een beleidsplan zou neerleggen, een INDC, het is een soort belofte. Drie jaar geleden werd dat in Durban overeengekomen op aandringen van de EU. We werden toen een beetje weggelachen. Net vóór Parijs hadden 189 landen – er zijn er nauwelijks 200 in de hele wereld – een beleidsplan neergelegd. De helft van die plannen is van hoge kwaliteit en zeker die van de belangrijkste landen.

Met al die beleidsplannen komen we nog niet aan die 2 graden maar wel aan 3 graden, dat is de blauwe curve. We verminderen in elk geval de 4,8 graden opwarming die we zouden hebben zonder wijziging van beleid. We moeten dat allemaal nog realiseren natuurlijk, maar er ligt concreet beleid op tafel om de opwarming van de aarde te verminderen van 4,8 graden naar ongeveer 3 graden. Volgens optimisten komen we op 2,7 graden, volgens pessimisten op 3,2 graden. Het zal rond de 3 graden zijn en dan is er nog heel veel werk om naar 2 graden te zakken.

Ik vat Parijs samen in vijf punten. We hebben een juridisch bindend universeel akkoord. Alle landen ter wereld doen mee, behalve een paar outsiders zoals Noord-Korea, Irak en Syrië. We hebben een langetermijndoelstelling van 'well below 2 degrees'. Dat staat letterlijk in het akkoord.

We komen er niet met onze beleidsplannen en daarom gaan we die om de vijf jaar herzien en aanscherpen. Deze eis van de EU werd opgenomen in de overeenkomst. We beginnen in 2018 met een 'facilitative dialogue' en tegen 2020 komt een eerste herziening.

Heel belangrijk is transparantie en 'accountability'. Dat is jargon voor vergelijkbare degelijke cijfers. We konden in de kranten lezen dat de uitstoot van China misschien 10 procent hoger ligt; en een week later lasen we dat het juist 10 procent lager is. Zonder goede cijfers geen goed beleid. We moeten onze emissies volgens gemeenschappelijke regels bepalen. Dat is veel werk. Dit principe werd opgenomen in de overeenkomst. Natuurlijk krijgen de meest kwetsbare landen voldoende steun voor hun klimaatbeleid.

We starten in 2018. Er was animositeit rond het punt of de Europese Commissie haar doelstellingen voor 2030 zou herzien omdat Parijs zo'n succes was. De Commissie zal de vastgelegde tijdstabel respecteren, en niet op voorhand de plannen al aanscherpen. Het komt er nu op aan om de beleidsplannen om te zetten in wetgeving.

Ik heb een boekje laten ronddelen. Het vat goed samen wat Europa al heeft gedaan, wat succesvol is en wat niet. Het is een rechttoe rechtaan beschrijving. Er staan lange en korte maatregelen in. Ik hoop dat het u kan inspireren voor uw beleid. Samengevat staat in het boekje dat Europa zijn emissies naar beneden brengt. Sinds 1990 zitten we nu op -23 procent. Dat is een succes. Tegen 2030 moeten we naar -40 procent gaan. Dat hebben onze staats- en regeringsleiders beslist. Na 2030 moeten we naar -80 gaan tegen 2050. U ziet op de grafiek dat we tot 2030 hetzelfde ritme kunnen aanhouden, maar daarna moeten we versnellen. Daarom moeten we onze plannen om de vijf jaar herzien.

De grafiek waarop we het meest fier zijn in Europa is de volgende. Als we onze uitstoot afzetten tegenover de economische groei hebben we sinds 1990 in de 28 eurolidstaten onze economische groei met 46 procent zien stijgen en onze uitstoot met 23 procent zien dalen. Deze belangrijke conclusie werd opgepikt door heel de wereld, inbegrepen door de opkomende industrielanden zoals China. Hen hebben we de boodschap gegeven – en die is aangekomen – dat er geen tegenstelling is tussen economische groei en goed klimaatbeleid. Het gaat immers over technologische innovatie en gedragswijziging, het gaat over de aanpak van de kwaliteit van de groei, niet de kwantiteit.

De groene lijn die naar beneden gaat, is misschien wel de belangrijkste. Het is de broeikasgasintensiteit per eenheid van het bruto nationaal product. Die lijn loopt bijna recht. Dat betekent: er zijn altijd historische meevallers en tegenvallers; er is de economische conjunctuur enzovoort. Per eenheid van het bnp hebben we de intensiteit van de broeikasgassen met meer dan 50 procent verminderd in minder dan 25 jaar. Op dat elan willen we verder gaan. Dat hebben onze staats- en regeringsleiders beslist.

Hopelijk gaan ze hun doelstellingen vandaag herbevestigen: ten minste 40 procent reductie in 2030 binnen het territorium van de EU te realiseren; ten minste 27 procent hernieuwbare energie; ten minste 27 procent verbetering van de energie-efficiëntie.

Dat hele pakket hangt samen. De Commissie is bezig met dit om te zetten in wetgeving; een deel ervan ligt al op de tafel van de wetgever. Dat gaat over de emissiehandel, de European Union Emissions Trading System. Dat is niet direct een Vlaamse bevoegdheid, het is niettemin een Vlaamse realiteit want het ETS is een geharmoniseerd Europees regime. Het betreft alle grote uitstoters. Alle bedrijven in de energiesector en de nijverheid zijn onderworpen aan het stelsel van de emissiehandel.

Volgens het stelsel hebben de 13.000 grote installaties die er onder vallen één grote bubbel en die wordt elk jaar een beetje kleiner, met 1,74 procent tot 2020 om precies te zijn. Vanaf 2020 wordt dat 2,2 procent. Het is een lineaire reductie.

Het is niet spectaculair. Het zet de economische sectoren niet van de ene dag op de andere het mes op de keel. We maken er geen geheim van waar de uitstoot verminderd wordt. Het is een compleet geharmoniseerd systeem. De uitstoot die elk jaar met 1,74 procent wordt verminderd, kan van Roemenië komen, van Schotland of het zuiden van Europa. Het doet er niet toe, in Europa hebben we één bubbel en die moet naar beneden. Dat is een heel belangrijk economisch systeem. Er zijn kritische opmerkingen, ik weet het, maar het heeft gewerkt. De doelstelling wordt aangeleverd bij wet. De 'compliance rate' is 99 procent. Het systeem werkt dus.

Er zijn echter wat kritieken op dit systeem. Ten eerste is er soms wat vermenging met het Kyotosysteem, dat er totaal buiten staat. Dit is een puur Europees systeem. Ten tweede is er wat kritiek op de prijzen die er vandaag zijn op de markt. Het is een prijs per quota, per ton CO₂ die de bedrijven met elkaar uitwisselen. Die prijs is vandaag gezakt en is eigenlijk laag, namelijk 5 euro. Een econoom zou zeggen: "Hoera, we kunnen onze CO₂-uitstoot verminderen tegen een zeer lage kost. Dit ETS-systeem duwt de tonnen CO₂ er dus uit aan een zeer lage kost.". We moeten erkennen dat dat zo gebeurt.

Aan de andere kant moet die prijs natuurlijk dienen om nieuwe technologieën, hernieuwbare energie en energie-efficiëntie in de markt te duwen en alle economische operatoren in de industrie aan te sporen om zo zuinig om te springen met hun CO₂ dat ze quota over hebben en die kunnen verkopen op de markt. De 'incentive' van die prijzen staat niet ter discussie.

Er woedt een groot debat in de Europese context. De groene beweging is heel kritisch. Die prijzen zouden veel hoger moeten zijn. De essentie gaat op die manier een beetje verloren, namelijk dat de 'bubbel', de totale vermindering van 1,7 procent elk jaar is aangeleverd. Dat mogen we niet onderwaarderen. Het is echter inderdaad tegen een lagere kost en daarvan moeten we nu werk maken.

Uit de beleidsplannen die werden neergelegd in Europa, blijkt dat meer dan de helft van de landen in de wereld naar dergelijke systemen van 'carbon pricing' gaan, een prijs zetten op CO₂. Het ETS-systeem dat in Europa wordt gebruikt, wordt ook ingevoerd in China. Vandaag zijn er daar zeven pilootprojecten. Die pilootprojecten zijn groot en coveren ongeveer een vijfde van de Chinese economie. De president van China, Xi Jinping, heeft aangekondigd dat die zeven pilootprojecten vanaf 2017 over heel China worden uitgebouwd. Tegen 2020 is er daar dus een ETS zoals we die in Europa hebben. Die Chinese ETS zal waarschijnlijk twee keer zo groot zijn als de Europese.

We hebben samen met de Chinezen heel hard gewerkt om ervoor te zorgen dat zij een zinvol systeem opzetten. Ons systeem is zeer Europees, het Chinese systeem zal zeer Chinees zijn. De bedoeling is dat de CO₂ wordt verminderd en dat het gebeurt volgens betrouwbare standaarden. We hebben een heel grote 'partnership agreement' met China. We zijn blij dat de Chinezen daaraan werken. Ook Californië, Quebec en Zuid-Korea doen dat. Singapore en Mexico zijn het aan het bekijken. De Wereldbank helpt ons daarbij.

'Carbon pricing' voor economische sectoren, sectoren die economisch gedreven zijn, een kostprijsberekening maken en tegen de laagste kost de CO₂-uitstoot kunnen verminderen, is een heel belangrijk systeem. In Europa dekt dat systeem de helft van de uitstoot af. Het systeem zorgt er dus in elk geval voor dat de helft van de uitstoot in grote ondernemingen wordt afgedekt.

Er zijn natuurlijk nog belangrijke beleidselementen. Dat wordt beschreven in het boekje. Het tweede belangrijkste instrument is de hernieuwbare energie. U kunt het zien op de grafiek: sinds de inwerkingtreding van de richtlijn in 2008 is de

hoeveelheid hernieuwbare energie in Europa verdubbeld, van 8 naar 16 procent. Een aantal lidstaten, zoals Duitsland, Denemarken en Zweden gaan heel ver. Zij plannen dat tegen 2020 de helft van hun elektriciteitsopwekking via hernieuwbare energie zal gebeuren. Op de volgende grafiek kunt u de verschillende segmenten zien. Het groene segment, de biomassa, is heel belangrijk. De topsegmenten, zon en wind, zijn snelgroeiend. Er komen nieuwe technologieën op de markt. Vlaanderen is daarin een heel belangrijke technologische speler. Het is een heel belangrijke markt. Denk bijvoorbeeld aan wat er bij IMEC in Leuven gebeurt inzake zonnepanelen. Het gaat daar om de nieuwe – tweede of derde – generatie zonnepanelen. Denk aan de windmolens, waar onze Vlaamse en Belgische bedrijven heel actief aanwezig zijn in transmissiesystemen. Denk ook aan de windmolens in zee, waar onze baggeraars heel actief mee bezig zijn. We pikken dus een stevig graantje mee.

Binnen Europa is er natuurlijk een solidariteitssysteem. Iedereen moet zijn deel doen in het aanbrengen van de hernieuwbare energie.

Het belangrijkste in economische termen is: hoe meer hernieuwbare energie we inzetten, hoe lager de kost van de hernieuwbare energie wordt. Op deze grafiek wordt dat zowel voor wind als voor zon weergegeven. Onderzoekers gaan ervan uit dat de laatste tien jaar de kostendaling van zonne-energie jaarlijks in de ordegrrootte van 10 procent ligt. Men verwacht zelfs een toename van die jaarlijkse daling van de kosten voor zonne-energie. Zonne-energie is nog altijd duurder dan windenergie. Het heeft een heel ander segment. Daarop wil ik vandaag echter niet ingaan.

Het punt dat ik vandaag wil maken, is dat hernieuwbare energie een centrale poot is van het Europese klimaatbeleid. Dat vertaalt zich natuurlijk ook naar het Belgische en Vlaamse beleid.

We keren terug naar de beleidsplannen van die 189 landen. Het IEA heeft een heel interessante statistiek gemaakt van de gecumuleerde investeringen in energie die men verwacht tussen 2015 en 2040. Wat zien we? Driekwart van die investeringen zullen gebeuren in infrastructuur – in netwerken – en hernieuwbare energie. 15 triljoen dollar van de 20 triljoen dollar die worden uitgetrokken, zullen daaraan worden besteed. U ziet dat kolen, gas en nucleaire energie het laatste kwart uitmaken. Dat is een heel belangrijke statistiek.

Wat duidt die namelijk aan? Dat de booming markt in de wereld die van de hernieuwbare energie zal zijn. Het IEA heeft daarvan een statistiek gemaakt. De grootste groei zal er komen in China. China is natuurlijk een gigantisch land. Maar overal ter wereld, Latijns-Amerika en India inbegrepen, net als uiteraard de Europese Unie en de Verenigde Staten, zal de markt voor hernieuwbare energie een groeiende markt zijn. We kunnen een scherpe technologieconcurrentie verwachten op die markt. Europa, België en Vlaanderen draaiden daar zeer goed in mee. De vraag is of we ons zullen wapenen om in de toekomstige booming markt mee te kunnen draaien.

Het derde instrument dat ik onder uw aandacht wil brengen, is energie-efficiëntie. Energie-efficiëntie is vanuit Europees perspectief een gigantisch moeilijke zaak. Energie-efficiëntie gaat namelijk over het gedrag van 500 miljoen consumenten en dat gedrag is altijd lokaal. Energie-efficiëntie ligt dus meer op uw tafel dan op de tafel van de Europese Unie. Het gaat over beslissingen in verband met het isoleren van uw huis, het vervangen van uw huishoudtoestellen door toestellen met een hoge efficiëntiegraad, over vervoerssystemen met een lage CO₂-uitstoot. Collectief in Europa hebben we heel wat systemen die dat aanleveren, systemen van labeling enzovoort. We zijn erin geslaagd om in Europa een daling van het energieverbruik te realiseren. We zijn vastbesloten om

verder te gaan op dat pad, zoals de staats- en regeringsleiders hebben beslist in 2014.

Dat is de Europese context: de ETS voor grote verbruikers, de hernieuwbare energie en de energie-efficiëntie voor kleine verbruikers, zoals u en ik. Inzake dat laatste ligt er een heel belangrijke uitdaging op het lokale niveau.

Wij vragen elk jaar aan elk land, samen met het Europees Milieuagentschap, om de cijfers van de uitstoot op tafel te leggen. We vragen dat aan alle lidstaten. België doet de samenvatting van het Vlaamse Gewest, het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en het Waalse Gewest. De officiële cijfers voor België zijn samengevat in deze grafiek. De blauwe bakens tonen de aangroei van de hernieuwbare energie. U ziet dat er tegen 2020 een belangrijke stijging moet worden gerealiseerd. Die stijging is ingesloten in wetgeving. Als België zou falen om die aan te leveren, zullen er allerhande systemen in werking treden om België tot de orde te roepen. Dat doen we regelmatig via ons Europees semester, maar ook om eraan te herinneren dat het bindende doelstellingen zijn. Als ze niet worden aangeleverd, zullen er sanctiesystemen volgen.

De groene lijn daalt en moet tegen 2020 zakken tot het aangeduide punt. We doen dat niet zo slecht over de laatste drie à vier jaar. Er is echter nog heel wat werk. Hans Bruyninckx zal daar zeker nog op ingaan.

België doet het dus niet dramatisch slecht, maar ook niet goed. Er is nog heel veel te doen en we hebben nog maar vier jaar de tijd.

Hoe zit het voor de Vlaamse regio? Een aantal van die doelstellingen zijn vertaald naar het niveau van de gewesten. Op het vlak van hernieuwbare energie is het beleid toe aan versterking. 2014 kende een daling. De cijfers voor 2015 zijn nog niet gekend. Gegeven de discussies die ik als burger volg in de krant, denk ik wel dat er een element is waarover we moeten nadenken, niet alleen in Vlaanderen, maar in heel België. De Europese Commissie dringt aan op de aanlevering van de targets. Die zijn wijd en zijd bediscussieerd. Ze zijn gedifferentieerd. De target voor België is lager dan de gemiddelde target, die 20 procent bedraagt voor de Europese Unie. Voor België is dat 13 procent, dus significant lager. Dat betekent dat de realiteit van België – dichtbevolkt enzovoort – is meegenomen. Die 13 procent moet natuurlijk worden aangeleverd. Vergeet niet dat landen zoals Zweden meer dan 50 procent hebben in vergelijking met wat wij moeten doen. Dat is de eerste opmerking: is het beleid uitgerust om de versterking van de hernieuwbare energie op poten te zetten?

De laatste slide toont een grafiek op basis van de cijfers van de VMM, van uw administratie dus. We zien een goede vooruitgang in alle segmenten, behalve in transport. We weten hoe moeilijk het is om iedereen te bereiken om van energie-efficiëntie en CO₂-uitstoot een prioriteit te maken. Maar op het vlak van transport gaat het werkelijk verkeerd. Heel wat lokale beslissingen, beslissingen die op Vlaams niveau worden genomen, maken of we een goed of minder goed transportsysteem hebben. Er moeten natuurlijk heel wat beslissingen worden genomen op Europees of nationaal niveau. De vermenging van de bevoegdheden is op dat vlak heel belangrijk.

Het is een problematiek waarover de Europese Commissie haar hoofd buigt. Wat doen wij in de Europese Commissie? Het ETS-voorstel ligt op tafel. Vóór de zomervakantie, vermoedelijk in juli, zullen we komen met de vertaling van de targets, van de doelstellingen voor 2030. Die vertaling moet gebeuren naar de lidstaten. Dat zal een heel belangrijk voorstel worden. Het is de implementatie van de top in Parijs. Die doelstelling zal in het verlengde liggen van wat we doen voor 2020, maar zal natuurlijk veel hoger zijn. Voor 2020 ging het om 20 procent

reductie, voor 2030 om 40 procent reductie. Gemiddeld kan men zeggen dat er 20 procent versterking van de doelstelling bij komt. Daaraan werken we nu.

Transport is een heel belangrijk element. Dat zien we niet alleen in Vlaanderen, maar in vele regio's van Europa. We zullen een beleidsdocument opstellen over hoe we transport moeten decarboniseren.

Elektrificatie is een heel belangrijk element. Biobrandstoffen zijn in zekere mate belangrijk, maar elektrificatie is zeker belangrijk. Openbaar vervoer, dat een vorm van elektrificatie is, is heel belangrijk.

We zullen nieuwe voorstellen doen over energie-efficiëntie en hernieuwbare energie.

Voor het debat dat ik hoop te voeren met u, kijk ik uit naar uw inzichten over wat Vlaanderen kan doen en zou moeten doen, vooral op het vlak van transport, energie-efficiëntie en hernieuwbare energie.

Al onze studies zijn beschikbaar op onze website: cijfers, afkortingenlijst enzovoort.

Het is mij een groot genoegen om te kunnen deelnemen aan dit debat.

2.2. Vragen en opmerkingen van de leden aan Jos Delbeke

Valerie Taeldeman: Ik dank de heer Delbeke voor zijn interessante en gedreven uiteenzetting en voor het boek.

Het beleidsplan INDC van de Europese Unie voor de klimaattop van Parijs bevatte de reductie van uitstoot van broeikasgassen met 40 procent tegen 2030. Hoe zal de EU de verdeling over de lidstaten van die doelstelling aanpakken? Met welke factoren wordt er rekening gehouden? Worden de inspanningen die landen de voorbije jaren leverden al dan niet in rekening gebracht?

De doelstelling van 40 procent reductie gaat samen met een doelstelling om de energie-efficiëntie met 27 procent te verbeteren en het aandeel hernieuwbare energie in het totale energieverbruik te verhogen met 27 procent. We hebben maandag gehoord dat die twee doelstellingen niet zullen worden verdeeld in bindende doelstellingen per lidstaat. Hoe zal de EU de vooruitgang daarvan opvolgen? Hoe zal de EU de lidstaten stimuleren om hun steentje bij te dragen?

Sommige bronnen geven ook aan dat de energie-efficiëntiedoelstelling van de Europese Unie niet erg ambitieus is. Is die kritiek correct? Moet de doelstelling naar boven worden bijgesteld? In welke domeinen kan de grootste vooruitgang op het gebied van energie-efficiëntie worden gerealiseerd? Hoe kunnen bedrijven – rekening houdend met de lage energieprijzen – toch gestimuleerd worden om hun energie-efficiëntie te verbeteren?

Op een slide is een kaart te zien van de wereld waarop heel wat grijze vlekken staan. Daarbij staat "no specific references or no INDC yet". Daar zitten grote landen bij zoals Rusland, Australië, de Verenigde Staten en landen in Zuid-Amerika. Hoe worden deze grijze vlekken aangepakt? Wat is de bedoeling? Wordt daar een timing op gekleefd? Hoe worden deze grote landen gestimuleerd om zo'n beleidsplan op te maken?

Ik heb nog een eerder politieke vraag. België is er in de aanloop naar de onderhandelingen in Parijs na zes jaar in geslaagd om een intern Belgisch akkoord af te sluiten met de doelstellingen voor 2020. We zullen wellicht tegen

de zomer de nieuwe doelstellingen krijgen voor 2030. Ik hoop dat die onderhandelingen deze keer niet zo lang zullen aanslepen. Gelet op uw bekendheid op het vlak van internationale klimaatonderhandelingen, welke aanbevelingen zou u hebben voor de 'burden sharing' in België om in de toekomst dergelijke lange onderhandelingen te kunnen vermijden? Hebt u de gouden tip?

Ik ben trots als lid van een lokaal bestuur dat ook in Vlaanderen een pak steden en gemeenten hebben ingetekend op het Covenant of Mayors. Hoe past dat convenant in de beleidsplannen en de INDC? Wordt er rekening gehouden met de inspanningen die lokaal gebeuren?

Jos Delbeke: Ik begin met het laatste. Het Covenant of Mayors is een zeer bruikbaar instrument om de burger te mobiliseren. Voor het initiatief van klimaatneutraliteit is dit een absoluut succes. We hebben in Europa 6000 burgemeesters die zich hebben ingeschreven. We hebben verschillende vergaderingen gehad en die doen fantastisch goed werk. Ze zetten ook de druk op de ketel ten aanzien van de Europese instellingen omdat ze met zovelen zijn. Ik vind dit een zeer behulpzaam instrument en het doet me plezier om ook in een gemeente en provincie te wonen die daarin engagement hebben getoond.

De vraag over het intern Belgisch akkoord is voor mij de moeilijkste. Ik ben momenteel in mijn hoofd volop bezig met hoe we tussen 28 lidstaten het evenwicht kunnen vinden. Ik heb nog niet gekeken hoe dit in België te doen. Ik hoop in elk geval dat het geen zes jaar zal duren zoals de vorige keer, omdat dit te veel onzekerheid creëert voor de mensen die verwacht worden iets te doen. Ik denk aan de spelers in het energielandschap dat enorm snel verandert omdat er zoveel nieuwe technologieën zijn, niet alleen inzake hernieuwbare energie maar ook inzake digitalisering met het idee van de grote netwerken, de integratie in Europa en de Energie-Unie. Dit gaat zo snel. Als we te lang onzekerheid laten bestaan, dan kunnen investeerders niet over de brug komen. Het ergste voor een investeerder is onzekerheid. Als die geld investeert, dan wil hij weten of hij zijn geld zal kunnen terugverdienen. Als er geen antwoord is van de regelgever dat de regelgeving stabiel zal blijven, dan stoppen alle investeringen.

Een aantal lidstaten, zoals Spanje, heeft het systeem van de 'Feed-in Tariffs' gevolgd, maar kwam dan plots voor een grote economische crisis te staan. Ze hebben enorm moeten besparen en retroactief het systeem moeten aanpassen. Die retroactiviteit is een van de slechtste dingen die je kunt doen. Vanuit Brussel bekritiseren we dit en interveniëren we door te zeggen dat retroactief reguleren niet kan. Je kunt het systeem voor de toekomst veranderen, maar niet het contract dat in het verleden is gesloten. Zekerheid voor de investeerder is dus erg belangrijk.

U had een vraag over de INDC en de kaart. Deze kaart duidt enkel aan waar initiatieven zijn inzake carbon pricing. Al deze landen hebben, behalve Noord-Korea, Syrië en Libië, bijna allemaal hun beleidsplan neergelegd. De groene vlekken zijn diegenen die het Europese model van carbon trade volgen, dus onze ETS. De blauwe vlekken zijn credits. Je zou door goede dingen te doen, credits kunnen verdienen die dan ofwel gebruikt kunnen worden in een andere emissiehandelsmarkt, ofwel worden opgekocht door de overheid.

U vroeg of de doelstelling van 40 procent al dan niet ambitieus is. Dat is een heel moeilijke vraag, maar die 40 procent is geen 40 procent. Het is ten minste 40 procent en volkomen te realiseren binnen het Europees territorium. Bij de 2020-doelstellingen uit het verleden kon men credits van het Clean Development Mechanism aankopen op basis van investeringen in ontwikkelingslanden. Die credits kunnen worden aangekocht om de eigen doelstellingen aan te leveren. Er is een enorm overschot aan credits gegroeid dat vandaag beschikbaar is voor

minder dan 0,5 euro per ton CO₂. Dat is belachelijk weinig. Niettemin bestaat dit systeem tot 2020. Daarna zal het niet meer bestaan en moeten we onze uitstoot Europees verminderen.

Ook de 'ten minste' bij die 40 procent is belangrijk. Dat is nog in te vullen. De 40 procent kan dus worden herzien naar boven. De vraag is hoe we dat zullen doen. Dat debat zal eerder later worden gevoerd dan in de eerstvolgende zes maanden. Als ik bij de lidstaten aftoets wat de engagementen zullen zijn voor de verdeling van die 40 procent, dan zijn er heel weinig lidstaten die aangeven dat ze meer willen doen. Die 40 procent aanleveren, zal in eerste instantie al een succes zijn.

Voor de herziening van de doelstellingen die in Parijs zijn opgenomen in het zicht van 2020, is dit een heel belangrijke vraag. Ik zie twee mogelijkheden. Het meer doen, kan via die Clean Development Mechanism-credits'. Die zullen echter niet meer bestaan na 2020. In Parijs is er iets gecreëerd met als naam het 'Sustainable Development Mechanism'. We weten nog niet hoe dit eruit zal zien. Een andere mogelijkheid zijn bossen. Bomen slorpen CO₂ op. We kunnen programma's ontwikkelen om meer bomen te planten, om aan meer duurzaam bosbeheer te doen. Bepaalde delen van Europa zijn heel bebost, zoals Centraal- en Noord-Europa. Misschien kunnen we meer doen op het vlak van bossen, maar die vraag ligt nu niet op de tafel. De vraag die op de tafel ligt, is die 40 procent verdelen. Hoe meer te doen, zal komen eenmaal die 40 procent is verdeeld over de lidstaten.

U had ook een vraag over energie-efficiëntie- en hernieuwbare-energiedoelstellingen die niet bindend zijn per lidstaat. Er is nog een verschil tussen de twee. De energie-efficiëntiedoelstelling is ook niet bindend op Europees niveau. Het is een aspiratie, een kwalitatieve doelstelling. De hernieuwbare-energiedoelstelling is wel bindend op Europees niveau. Ik denk dat we in ons EU governance system een regelmatige check zullen doen bij alle lidstaten om na te gaan wat ze van plan zijn op vlak van energie-efficiëntie, hernieuwbare energie maar ook andere investeringen, wat ze van plan zijn op nucleair vlak en op vlak van conventionele centrales. De Energie-Unie, het governance system, wordt een heel belangrijk systeem. Eenmaal we weten wat de lidstaten van plan zijn, zullen we systemen moeten ontwikkelen om meer te doen op Europees niveau.

U zult vragen wie meer doet. Een aantal lidstaten heeft al wetgeving waarbij ze hun hernieuwbare-energiedoelstellingen voor 2030 hebben vastgelegd, bijvoorbeeld de Fransen, Duitsers en Scandinaviërs.

Heel wat landen zien daar een enorme opportuniteit in om te investeren in hernieuwbare energie. Daarom wil ik een warm pleidooi houden: als u een goede exportmarkt voor uw technologie en uw bedrijven wilt ontwikkelen, dan is de beste manier om dat te doen het creëren van een goede thuismarkt. Dat is een oude economische wet. We zijn goed in deze systemen, dus laten we er vooral voor zorgen dat die systemen niet wegbloeden, want dan kan je niet opbouwen voor de toekomst. Zo is het belang van windenergie voor het creëren van goed betaalde tewerkstelling gigantisch. Dat gaat over honderdduizenden banen in Europa, voor ingenieurs, met betrekking tot gesofisticeerde bouwmaterialen enzovoort. Een windmolen is heel veel knowhow. Voor de rest is het cement, staal en coating op die stalen vleugels, dus chemie. Dat zijn dus heel traditionele producten, die worden omgetoverd tot een hernieuwbaar product. Om die te bouwen, heb je ook de traditionele economische sectoren nodig. Soms wordt dat een beetje vergeten in het debat. Dat is ook een aanmoediging voor de bouwnijverheid enzovoort. Hernieuwbare energie wordt dus bindend op Europees niveau. We gaan horen wat de lidstaten zullen doen en gaan dan een systeem creëren om, als er een kloof zou zijn, die kloof te overbruggen.

Willem-Frederik Schiltz: Hartelijk dank voor uw zeer heldere presentatie. Daarbij zijn een aantal dingen me toch heel sterk opgevallen. U bent zeer tevreden over en lovend voor ETS. U hebt er ook op gewezen dat er vanuit sommige hoeken wel wat kritiek komt. De voorgaande spreker heeft al verwezen naar het probleem van de lage energieprijzen. Dat lijkt wat contradictorisch, want mensen zijn eigenlijk vooral geïnteresseerd in lage energieprijzen, maar dat blijkt vandaag een probleem te zijn, en vooral, het lijkt de investeringen in hernieuwbare-energieprojecten toch te doen stremmen. De grafiek toonde dat ze voor 2014 wat stilvallen. Ik vrees dat het voor dit jaar niet veel beter zal zijn. Dat is natuurlijk bijzonder moeilijk. Mijn partij gelooft niet zo echt in het artificieel bijstellen van de prijzen, maar ETS en de koolstoftaks zijn wel interessant ter zake. Op die manier maak je immers een onderscheid tussen vervuilende en propere energie, maar dan specifiek wat de energiesector betreft.

Typisch is natuurlijk, zeker voor Europa, dat veel kleine lidstaten telt, dat die kleine lidstaten niet geneigd zullen zijn om zelf het voortouw te nemen en plots hun bedrijven, hun economie, hun huishoudens nog bijkomende lasten op te leggen in vergelijking met de buurlanden. Dat is het klassieke probleem of schijnbare probleem van de verstoorde concurrentie. Het lijkt me dat Europa ter zake wel een rol kan spelen. We hebben de jongste dagen en weken al verscheidene Europese rapporten gekregen, naar aanleiding van het landrapport, met betrekking tot milieu, werk, economie en dergelijke meer. De rode draad doorheen al die presentaties is dat er dringend een verschuiving moet zijn van lasten op arbeid naar lasten op verbruik, en dan liefst op vervuiling. Werkt de Europese Commissie aan het ontwikkelen van een krachtiger beleid op dat vlak? Ik vrees immers dat het voor de individuele lidstaten zeer moeilijk is om daar op eigen houtje echt drastisch in door te duwen. Er is al een begin van een taxshift gemaakt hier in België. We zijn nog aan het bekijken hoe dat nu zal lopen. De begrotingen verkeren momenteel enigszins in troebel water, dus we moeten bekijken hoe we ter zake verder kunnen doorduwen, zodat dat positieve effecten kan teweegbrengen.

Een andere opvallende vaststelling die ik wil maken, heeft betrekking op de tabel over de diverse sectoren in Vlaanderen en hun totale uitstoot. De meeste sectoren zijn aardig op weg om die uitstoot te beperken, behalve het wegtransport, waar die omhoogschiet. Dat is een zorgelijke ontwikkeling. Daaronder staat dan het offroadtransport. Dat is bijna verwaarloosbaar. Wat moet ik me daarbij voorstellen? Is dat de scheepvaart? Zit daar ook de luchtvaart in? Ik dacht immers toch dat luchtvaart een bijzonder hoge uitstoot heeft, bijzonder vervuilend is. Een bijkomende opmerking is dat er blijkbaar toch nogal wat discussies zijn over vluchten van buiten Europa die Europa binnenkomen. In principe moeten die ook voor hun koolstofemissies betalen. Dat lijkt niet altijd te lukken. Dat lijkt moeilijk afdwingbaar te zijn. Misschien is het ook wel interessant om ons hier de stand van zaken te geven wat dat betreft. Kan Europa zijn tanden laten zien aan de rest van de wereld? Ik had immers toch begrepen dat de luchtvaartsector een belangrijk aandeel heeft in de globale emissies.

Biomassa neemt een zeer groot aandeel in in het totale pakket qua hernieuwbare energie. Dat is ook iets waar we in Vlaanderen nu mee worstelen. Het kost ons bakken vol geld, en volgens bepaalde rapporten zou de reële uitstootwinst er pas zijn na twintig jaar, dus nadat die centrales eigenlijk al zijn afgeschreven en meestal niet meer draaien. Het probleem is dat het lang duurt voor de nieuw aangeplante bossen dezelfde CO₂-absorptiecapaciteit hebben als de bomen die werden geveld en verwerkt als biomassa. Daar zit een kloof van twintig jaar tussen. Is het correct dat de reële milieuwinst of CO₂-winst van biomassa veeleer beperkt is, in het beste geval net iets minder of meer dan neutraal? Waarom zet Europa daar toch zo fors op in? Omdat het een transitietechnologie is? Omdat het het minste kwaad is?

Jos Delbeke: Heel moeilijke vragen. Die lagere energieprijzen, met olieprijsen die veeleer rond de 40 dollar dan rond de 80, 100 of 120 dollar schommelen, zijn natuurlijk een tegenvaller vanuit het oogpunt van het klimaat. We trachten daarover in Europa een debat te ontwikkelen, waarbij we die lagere energieprijzen op middellange termijn bekijken. Iedereen weet dat die uitzonderlijk laag zijn, en Europa is heel kwetsbaar wat energiezekerheid betreft. Kijken we maar naar het Oosten, met Gazprom enzovoort, en kijken we naar de regio ten zuiden van Europa en de chaos die er daar is. Ik meen dus dat Europa een verlicht beleid moet voeren om heel stevig te diversifiëren. Diversificatie is wat ons op korte termijn zeker zal helpen, en dat gaat verder dan de prijs. De prijs is niettemin belangrijk. Daarom werken we aan een hogere CO₂-prijs. Als er sprake is van een CO₂-prijs rond de 15 euro per ton, dan is er al een 'fuel switching' tussen kolen en gas, en gas is beter dan steenkool en bruinkool enzovoort. Die CO₂-prijs helpt ook de hernieuwbare energie. Het is niet voldoende, maar het helpt. Naarmate de additionele kostprijs van hernieuwbare energie daalt, kunnen we met die CO₂-prijs al een heel eind op weg. De huidige 5 euro is echter te laag. We doen er dus alles aan om die CO₂-prijs omhoog te krijgen. De prijs was veeleer 8 à 9 euro, maar het beursklimaat heeft de prijs opnieuw naar omlaag gezogen. Ik verwijs naar bank aandelen zoals die van Deutsche Bank enzovoort. Wat er de jongste maand of twee maanden op de beurs gebeurt, lijkt me heel moeilijk te verklaren. De CO₂-prijs is ook heel beursgevoelig.

Een element met betrekking tot de relatieve kosten van de sectoren is dat van de stijgende kosten voor 'decommissioning' van nucleaire centrales. Daarover is er net een paper van de Europese Commissie uitgekomen. Volgens de berekeningen van de Commissie zou in Europa nog niet de helft van het bedrag dat nodig is, tegenwoordig zijn opzijgezet. En als het is opzijgezet, waar is het precies? Dat zijn reserves die hier en daar op een rekening kunnen staan, maar waar zitten ze precies? Dat is een passief dat heel belangrijk is en dat moet worden meegenomen.

Er is echter één punt van goed nieuws. Twee dagen geleden stond op de voorpagina van de Financial Times dat het nieuwe rapport van het IEA heeft uitgewezen dat voor het tweede jaar op rij de CO₂-uitstoot in de wereld gelijk blijft, dus niet meer stijgt. Met de opkomende industrielanden zou die normaal gezien stijgen. Daar zijn twee verklaringen voor: meer diversificatie – lees: minder steenkool en bruinkool – en meer hernieuwbare energie. De expansie van hernieuwbare energie naar de wereld buiten Europa, met Europese spelers, is gigantisch. Als we zien wat Europese spelers buiten Europa investeren, dan vragen we ons af waarom ze dat ook niet binnen Europa doen. De energiebedrijven zijn zich aan het heroriënteren en worden wereldspelers, zeker wat hernieuwbare energie betreft.

De vraag over de verschuiving van de lasten is heel belangrijk. In het Europees semester laat de Europese Commissie daar af en toe haar licht over schijnen, maar de beslissingen over fiscaliteit zijn nationale beslissingen. Dat is een realiteit waarmee we rekening moeten houden. Dat is nu eenmaal zo. Er is dus heel veel aanmoediging om dat te doen in de Belgische en Vlaamse context, maar het ontbreekt Europa enigszins aan bevoegdheden om dat te doen. We trachten wel de nodige signalen te geven, bijvoorbeeld in het Europees semester. Als er nieuwe fiscale inkomsten moeten worden gevonden, dan duiden we wel aan waar ze kunnen worden gevonden. Dat is het maximale dat we kunnen doen.

Wat het wegtransport betreft, ga ik helemaal akkoord. Offroadtransport, dat zijn grote trucks die niet op de weg komen, bij mijnbouw enzovoort. Of denken we aan bruinkoolontginning. Wat Vlaanderen betreft, is dat relatief verwaarloosbaar. Het punt over de luchtvaart en de maritieme sector is echter zeker valabel. We werken ons uit de naad in twee sectoren waar het conservatisme zeer groot is. Er

is de luchtvaart. Ik heb zelf gedurende twee jaar onder Belgisch paspoort de EU kunnen vertegenwoordigen bij de ICAO in Montréal. Daar komen ze van heel ver om dat te erkennen. De luchtvaart vertegenwoordigt nu 2 à 3 procent van de wereldwijde uitstoot. De wereldwijde uitstoot gaat snel naar beneden in de industrie en de elektriciteitssector, dus kunnen we ons gemakkelijk indenken dat over twee decennia de luchtvaart 5, 7 of 10 procent van de wereldwijde uitstoot voor haar rekening zal nemen. Merkwaardig genoeg is het de privésector, met de IATA, die dat het meest actief erkent. In september van dit jaar zal er de ICAO Assembly zijn. De oplossing die nu ter tafel ligt, is dat we een wereldwijd markteconomisch instrument zouden hebben, dat alle vliegtuigmaatschappijen zouden worden verplicht om wereldwijd hun CO₂-uitstoot te neutraliseren door andere credits. Dat zouden credits uit bebossing kunnen zijn, of uit het Sustainable Development Mechanism enzovoort. We werken daar dus heel fors aan, maar de luchtvaartsector is in die zin moeilijk dat 80 procent ervan Europees en Amerikaans is. De overige 20 procent, dat zijn de opkomende industrielanden, het Midden-Oosten, Azië enzovoort. Zij zeggen: jullie willen alleen maar de markt afschermen en ons buiten houden. Volgens hen is dat een spel om de marktregele tegen hun belangen te beïnvloeden. Dat is dus een heel moeilijk debat, waarbij de uitstoot van de opkomende industrielanden wordt afgewogen tegen de uitstoot die we zelf creëren.

Biomassa is vandaag een belangrijk onderdeel van de hernieuwbare energie in Europa. Het stijgende deel is zon en wind. Ik denk dat dit enigszins zo zal blijven. Het aandeel van biomassa zal niet verder toenemen, omdat er niet meer biomassa is. De wereld heeft een aantal bossen. Je kunt die bossen beter beheren, je kunt het afval uit die bossen gebruiken als biomassa en zo, maar dat is niet de oplossing voor de toekomst. Wij zijn zeker niet geneigd om te zeggen dat het aanplanten van bossen de toekomst is. Dat is het niet. Het is een onderdeel van een verhaal. In een aantal lidstaten worden er vandaag subsidies gegeven voor pellets. In drie lidstaten zijn die waanzinnig hoog: in Nederland, België en in het Verenigd Koninkrijk. In andere lidstaten die veel pellets en woodchips en dergelijke hebben, zoals Finland, Zweden en Duitsland, is er een normale markt, waarbij die subsidiëring niet die vorm heeft aangenomen zoals we die hier kennen. De vraag dringt zich op of we datzelfde geld niet beter anders gebruiken, ook omdat veel van die pellets worden verstoekt in oude steenkoolcentrales.

Het gaat dus om oude technologie die inzake energie-efficiëntie eerder slecht scoort. Ik geef het voorbeeld van een installatie in het Verenigd Koninkrijk, Drax, die een derde van de wereldpelletmarkt consumeert. Dat is een gigantische oude steenkoolcentrale die aan zee ligt, de pellets komen met de boot binnen, zij worden overmatig gesubsidieerd waardoor die installatie eigenlijk draait op subsidies.

Voor die pellets en dat houtmateriaal hebben we een CO₂-boekhouding waarbij er neutralisaties mogelijk zijn. Wanneer men bomen plant en bomen rooit, dan moet er een balans zijn tussen die twee. Ontbossen op korte termijn brengt geen aarde aan de dijk. Wanneer er afvalmateriaal is, is het goed om dat te gebruiken, maar we moeten het ook niet overmatig stimuleren. Zo niet, krijgen we een heel scheefgetrokken markt.

Bruno Tobback: Mijnheer Delbeke, ik dank u voor de suggestie dat we in Vlaanderen misschien iets te goed zijn in het subsidiëren van pellets, gekapte bomen, en misschien iets meer werk zouden kunnen maken van een duurzaam bosbeheer. Of dat in Vlaanderen snel zal gebeuren, durf ik in vraag stellen.

Mevrouw Taeldeman, ik heb een gouden tip voor de onderhandelingen over de 'burden sharing' en de lastenverdeling, met name de voordelen proberen te zien

van ambitieuze doelstellingen in plaats van altijd maar te onderhandelen op basis van de idee dat hoge doelstellingen nadelig zijn. Iedere regio en ieder land onderhandelt liefst op basis van zo weinig mogelijk en zeker niet meer dan een ander. Dat betekent dat we nog altijd niet overtuigd zijn van de idee dat meer doen en de targets hoger leggen, op lange termijn eerder een voordeel dan een nadeel is. Ook de Europese Commissie mag dat ook wel eens grondiger bekijken.

Ik heb afgelopen maandag dezelfde vraag gesteld aan Peter Van Kemseke. Er is al meermaals verwezen naar het Europees semester dat de doelstellingen op alle mogelijke niveaus in het oog houdt. We weten allemaal dat de investeringen in hernieuwbare netwerken, hernieuwbare-energieproductie en -elektriciteitsproductie zeer hoog liggen. Een groot deel daarvan zullen publieke investeringen moeten zijn. In een aantal gevallen zal er ook klaar en duidelijk sprake zijn van subsidiëring. Ik stel echter vast dat de Europese Raad wel bereid is om in geval van een crisis aan landen te zeggen dat de begrotingsdoelstellingen even terzijde mogen worden geschoven. Dan mogen de uitgaven voor het vluchtelingenprobleem buiten de begroting en buiten het Europees semester worden gehouden.

Als we er allemaal van overtuigd zijn dat investeren in hernieuwbare energie, CO₂-reductie en het klimaat een concurrentieel nadeel is – u zei daarnet zelf dat we dreigen achter te lopen op een aantal andere delen van de wereld die vandaag inzetten op hernieuwbare energie – waarom heeft dan nog niemand gesuggereerd om voor een aantal van die gigantische investeringen op pan-Europees niveau die overheden moeten doen om die doelstellingen te realiseren, een 'free haven' te creëren binnen de Europese begrotingsdoelstellingen met de nodige beperkingen? U zou me geruststellen indien u zou zeggen dat daar minstens over wordt nagedacht. Ik weet niet hoe dat kan worden ingekaderd, maar waarom houden we dit niet buiten het Europees semester? Dat zou ons een aantal problemen zoals de oversubsidiëring van een aantal sectoren, die dan moet worden doorgerekend in Turtel- en andere taksen kunnen besparen. Wat is uw idee daarover? Is dat al elders gesuggereerd en is daar al over nagedacht?

U fietst nogal gemakkelijk over de kritiek van de milieubeweging op ETS en op de cap and trade. Ik vind dat u daar toch niet te licht mag over gaan. De waarheid is dat sinds 2008 de serieuze reductie van onze uitstoot binnen de industrie eerder het gevolg is geweest van de crisis dan van cap and trade en investeringen. Wanneer ik het rapport nalees dat CE Delft deze maand heeft gepubliceerd, dan stel ik vast dat het probleem van overallocatie, een teveel aan emissierechten die verhandelbaar zijn voor gigantische delen van de industrie, eigenlijk zeer groot is. Bovendien kan men ook van buiten de EU rechten aankopen die goedkoper zijn dan de rechten in Europa.

Men kan de prijs doorrekenen ondanks het feit dat men te veel emissierechten heeft. Zo kan men bijvoorbeeld in de energieprijis de kost doorrekenen aan klanten. Volgens CE Delft is dat een systeem waarvan de cost-pass-through ongeveer 26 miljard winst zou hebben opgeleverd aan bedrijven in het Europese ETS tijdens de afgelopen jaren. Als dat waar is, dan is ETS een systeem dat sneller geld drukt dan Mario Draghi dat vandaag doet, met die bedenking dat dit geld wel bij een beperkt aantal bedrijven terechtkomt en eigenlijk gewoon een vorm van belasting is. De rechten zijn immers wel gratis toegekend aan die bedrijven, maar de kosten van de productie worden doorgerekend aan de klanten, in vele gevallen individuele klanten en huishouders wanneer het gaat over elektriciteitsproductie.

Wanneer die bedragen juist zijn, dan zijn we volgens uw grafiek naar aanleiding van het akkoord van Parijs over de graduele afbouw van die rechten, nog tien jaar bezig voor we zelfs nog maar de geldpers hebben stopgezet en is er geen incentive om te investeren in emissiebeperkingen, energie-efficiëntie enzovoort.

We moeten dit heel ernstig in vraag stellen. Ik weet niet of u die cijfers kent, maar gezien uw verwijzing neem ik aan van wel. Kunt u daar een iets grondigere analyse van maken? Klopt dit, klopt dit niet, of slechts gedeeltelijk? Maar dan is het nog een probleem.

Jos Delbeke: Het Europees semester en hoe die langetermijninvesteringen buiten de budgettaire doelstellingen te houden, is een heel moeilijk debat. Nu is er een opening met de uitgaven verbonden aan de vluchtelingencrisis. Op het niveau van de eerste ministers moet worden aangekaart in welke mate zij die weg willen bewandelen. Wij hebben daar intern onze reflecties over.

Het is inderdaad heel zorgwekkend dat geld gratis beschikbaar is en zijn weg niet vindt naar langetermijninvesteringen. En het zijn precies die langetermijninvesteringen die we in de energiesector nodig hebben. Het gaat dan niet alleen over netwerken, maar ook over nieuwe investeringen in productie. Iedereen wacht af, en dat houdt ons enorm bezig.

Eind dit jaar zullen wij een rapport over de elektriciteitsmarktdesign op tafel leggen. Daarin zullen we reflecteren hoe we binnen de elektriciteitsmarkt een normale plaats kunnen geven aan hernieuwbare energie zodat de marktkrachten de hernieuwbare energie kunnen aanboren eerder dan voortdurend afhankelijk te zijn van subsidiëring. Er is nog altijd een additionele kost van hernieuwbare energie die op korte termijn moet worden gefinancierd.

De opbrengsten van ETS zijn belangrijke opbrengsten. Voor de periode 2020-2030 zijn er ongeveer 6 miljard quota beschikbaar. Als we ervan uitgaan dat de prijs 10 euro bedraagt, gaat het over een bedrag van minstens 60 miljard euro. Wanneer de prijs 20 euro bedraagt, spreken we over 120 miljard euro in Europa. Dat is een gigantische som. Er is heel weinig democratische discussie over wat er met dat geld gebeurt. Dat geld verdwijnt nu een beetje in de staatskas, maar zou bewuster kunnen worden besteed aan ontwikkelingssamenwerking, hernieuwbare energie. Er zou een band tussen ETS en hernieuwbare energie kunnen worden gemaakt en er zouden meer marktconforme ondersteuningssystemen voor hernieuwbare energie kunnen komen zodat onze elektriciteitsmaatschappijen op de investeringstrein springen van de hernieuwbare energie. Dat zou een kwantitatieve verschuiving zijn in vergelijking met de situatie vandaag.

Mijnheer Tobback, u hebt een opmerking gemaakt over de ETS-allocatie. Dat is inderdaad een probleem. Sinds 2008 heeft de conjunctuur ons een beetje de das omgedaan. Het gaat niet alleen over wat er bij de privébedrijven zit. Er is immers jaarlijks een correctie in de ETS-allocatie doorgevoerd. Wanneer een staalbedrijf dus 50 procent minder produceert, dan kan het in het lopende jaar de allocatie nog een beetje binnentrekken maar is er het volgende jaar wel een correctie. We gaan nu na of we die periode niet kunnen verkorten.

We hebben hier en daar de kleine lettertjes van ETS aangepast, we hebben ook een market stability reserve, dat is een koelkast waarin we het overaanbod uit de markt nemen, maar die pas vanaf 2019 werkt. De wetgever wilde het niet vroeger. Het overaanbod spookt dan ook nog rond op de markt. Eenmaal het in de koelkast zit, hebben we er alle vertrouwen in dat we naar normalere marktprijzen zullen evolueren.

De CDM-credits zijn stilgevallen. Oorspronkelijk hadden wij een plafond vastgelegd over de hoeveelheid CDM-credits die in ETS mocht binnenkomen. Dat plafond is nu bereikt, we spreken over een klein bedrag CDM-credits die nog kunnen binnenkomen en die geen marktprijsverstorend effect meer kunnen hebben.

De CDM-credits zijn belangrijk geweest, we hebben die rekening gemaakt. Politiek is het niet zo mooi voor Europa want we zijn altijd verdedigers van het Kyotosysteem geweest. Het overschot dat in de markt aanwezig is, is echter exact hetzelfde als het aantal CDM-credits dat wij hebben ingevoerd. Hadden we nooit CDM-credits moeten invoeren, dan zouden we ook geen overschot op de markt hebben gehad. Dat zijn natuurlijk vijgen na Pasen, Kyoto is er geweest en als goede leerling wilden wij een invulling volgens de Kyotoregels. Quid pro quo komt een deel van het overaanbod vanuit de CDM-credits en de Kyotoregels.

Het gebruik van de ETS-rechten is een belangrijk element van de intern Belgische besprekingen, maar zou ook op Europees vlak moeten worden uitgeklaard. Het gaat om een hoop geld, en de vraag is wat er met dat geld gebeurt. Er kunnen veel zinvolle dingen mee gedaan worden. Ik hoop dat we met de EU-governance, waarin de verplichting om te rapporteren wat er met het geld is gebeurd, naar de lidstaten de vraag kunnen terugkoppelen waar dat geld naartoe is. Is het gebruikt voor de klimaatdoelstellingen in de ruime context?

Hermes Sanctorum-Vandevoorde: Het is zeker niet mijn intentie een evaluatie te maken van het Europese beleid, dat is ook niet de bedoeling van de commissie. Ik denk dat we kunnen samenvatten dat het Europese klimaatbeleid een aantal stappen voorwaarts heeft gezet die we twintig jaar geleden niet mogelijk hadden geacht. Maar uiteraard zijn er wel een heel aantal werkpunten die u terloops al hebt aangeraakt.

Wat in China gebeurt, is interessant. Vanaf 2017 zou blijkbaar over heel China een vergelijkbaar systeem worden uitgerold, weliswaar in de pilootfase, maar op basis van de zeven projecten die vandaag lopen. Tijdens internationale onderhandelingen is er vaak sprake van het koppelen van die markten. Licht dat vandaag op tafel? Acht u het mogelijk dat de Europese en de Chinese markt één gezamenlijke markt zullen worden?

Vijf euro per ton CO₂-equivalent is een bijzonder lage prijs. Dat is een discussie die al lang loopt. Wat is uw idee over de piste van een minimumprijs voor CO₂? Dat idee heeft ongetwijfeld al gecirculeerd tijdens gesprekken op Europees niveau over ETS. Hebt u daar vanuit de DG Climate Action een mening over?

Er is in theorie heel wat geld beschikbaar, want er zijn heel wat opbrengsten uit de veiling van emissierechten. Alleen is de vraag wat we ermee kunnen doen vanuit het Vlaamse beleid. Er zijn twee problemen. Ten eerste is er een engagement ten aanzien van de energie-intensieve industrie. Dat gaat over een flink aandeel. Wat is volgens u een aanvaardbare verhouding? Hoeveel procent kunnen we aan die compensatie besteden, ten opzichte van de echte manieren van klimaatbeleid, zijnde de interne maatregelen en de klimaatfinanciering?

Een tweede element heeft te maken met de Europese begrotingsregels. Ik vrees dat heel wat inkomsten uit de veilingen geblokkeerd zullen blijven door de ESR-regels, die het onmogelijk maken om bijvoorbeeld dit jaar die budgetten daadwerkelijk te besteden. Is dat een debat dat plaatsvindt op Europees niveau? Is het mogelijk dat die begrotingsregels worden versoepeld, op vraag van de DG Climate Action en alle instituten die zich op Europees niveau met klimaat bezighouden? Voeren jullie de druk op?

Een volgend punt betreft de daadwerkelijke CO₂-uitstoot per jaar. In de Kyoto-periode, van 2008 tot 2012, werden gemiddelden gemaakt. Van 2010 tot 2020 is er een lineair traject. Dat is een positieve evolutie om het wat strakker te organiseren, zodat je ook verplicht tot maatwerk. Ik zou graag een indicatie hebben van over hoeveel procent minder CO₂ per jaar het dan voor Vlaanderen gaat. We zullen vandaag meer moeten doen dan pakweg het afgelopen

decennium. Voor België en Vlaanderen zal wellicht de vork van 30 tot 37 procent gelden tegen 2030. Waar mogen wij dan als commissie van uitgaan, als we de aanbevelingen uitschrijven in ons voorstel van resolutie?

Ik ben blij dat u de uitdagingen voor Vlaanderen hebt durven te benoemen. U sprak over transport, energie-efficiëntie en hernieuwbare energie. U geeft meteen ook aan dat dat de drie focusdomeinen zijn voor onze aanbevelingen ten aanzien van de Vlaamse Regering.

Ik zou u willen uitdagen om nog wat concreter in te gaan op het aspect transport. We kennen het probleem: de wagens worden zuiniger, maar er wordt alsmaar meer mee gereden. Er zijn twee pistes te bewandelen. Ten eerste: een 'negatieve' maatregel, die iets onmogelijk maakt, namelijk grote infrastructuurprojecten die extra CO₂ veroorzaken. Ten tweede: een meer positieve maatregel, die te maken heeft met gedragssturing en het aanbieden van alternatieven. Daar wordt de slimme kilometerheffing voor personenwagens vaak aangereikt als mogelijke oplossing. Wat is uw idee over die twee voornaamste pistes om de transportsector aan te pakken?

Transport is zowat het grootste probleem, maar het valt ook op dat bijvoorbeeld de landbouwsector al jarenlang vrij constant blijft. In vergelijking met referentiejaar 1990 is er wel evolutie, maar dan vooral als het over de energiegerelateerde emissies gaat. We zijn daar een beetje op een grens gestoten: ofwel gaan we diepgaandere maatregelen treffen in de landbouwsector, ofwel niet. Wat ziet u als maatregelen om de emissie in de landbouwsector aan te pakken?

Er is inderdaad maatwerk per sector nodig. Wat vindt u van het idee van een koolstofbudget per sector, waarbij je een traject opstelt per sector in de plaats van voor het hele CO₂-verhaal?

U haalde terecht het Covenant of Mayors aan. Wat ik vaak hoor vanuit het lokale beleid, is dat er wel veel dynamiek is en veel intentie om het aan te pakken op lokaal niveau, maar dat het ontbreekt aan financiële middelen. Krijgt u die signalen ook? Kunt u dat bevestigen?

Jos Delbeke: Wat de koppeling van de ETS tussen Europa en China betreft: wij brengen dat nu niet actief op, omdat de Chinezen dat nog niet willen. Het zou bovendien onvoorzichtig zijn van onze kant om nu al politieke declaraties te doen over een Chinese ETS, waarvan we de details nog moeten kennen. We hebben onze les geleerd. De details op zo'n markt zijn van belang, en dus willen we eerst zien wat er in dat Chinese ETS staat. En dat moeten ze nu in de eerstvolgende twee, drie, vier jaar doen. Maar het gaat heel snel in China, op alle vlakken, ook op dit vlak, ook op het vlak van CO₂-beleid. Het is onwaarschijnlijk hoeveel aandacht er komt vanuit de zwaarste industrieministeries. Het grote probleem van China is het gedecentraliseerde systeem. Wat op lokaal niveau gebeurt, is soms helemaal niet in lijn met wat in het centrale systeem is beslist. Het is een probleem waar we over kunnen meepraten in Europa, maar daar moet het heel wat erger zijn.

De Commissie is er niet van overtuigd dat het zetten van een minimumprijs voor ETS een goede weg is, om twee redenen. Ten eerste is het een heel expliciete vorm van interveniëring. Zo'n prijsniveau vastleggen, zou zeer moeilijk zijn, want de prijs is altijd te hoog voor de ene en te laag voor de andere. Ten tweede zijn we ook heel voorzichtig. We weten dat een aantal lidstaten die niet erg fan zijn van de ETS, daarop zitten te wachten om te kunnen zeggen: dat wordt op een veiling verkocht, eigenlijk is dat een verdoken taks. En als het een verdoken taks is, zou het via de unanimiteitsregels beslist moeten worden, terwijl de ETS nu volledig onder het hoofdstuk van de milieuwetgeving valt, met een besluitvor-

ming met gekwalificeerde meerderheid. Dat is een heel andere mechaniek. Zonder die meerderheidsbesluitvorming zouden we geen klimaatbeleid kunnen ontwikkelen. We zijn dus heel voorzichtig met het prijsargument, om daar niet in een impasse terecht te komen.

De compensatie aan de industrie moet bekeken worden. Het heeft heel veel te maken met marktregulering. Het gaat veel ruimer dan alleen CO₂, het gaat over heffingen voor hernieuwbare energie en andere dingen, die klachten vanuit de industrie teweegbrengen. Dat moet uitgeklaard worden. De groothandelsprijzen zijn historisch laag. Het probleem van de elektriciteitsmarkt is dat de elektriciteitsproducenten niet voldoende verdienen om langetermijninvesteringen te kunnen doen. Als de elektriciteitsprijzen zo laag zijn, is een grote compensatie dan wel een goed gebruik van de middelen? We zullen dat indirect aankaarten in onze elektriciteitsmarktdesignpaper die we later op het jaar in de markt zullen brengen.

Wij kaarten de begrotingsregels wel degelijk aan in de Commissie, maar zijn daar nog niet succesvol in geweest, vanwege een aantal grote beslissingen die in een aantal grote landen – Duitsland en andere – zeer rigoreus worden toegepast.

Over de grootteorde van de inspanningen op Vlaams niveau kan ik nu weinig uitspraken doen. We zijn daarmee bezig. De gemiddelde inspanning voor iedereen in Europa is 20 procent meer op het niveau van 2020. Dat zou ik dus als grootteorde nemen, maar daar kan nog een kleine variatie op zitten. We hebben onze doelstelling opgeschroefd van 20 naar 40 procent. Dat is dus 20 procent meer voor iedereen.

De kilometerheffing voor vrachtwagens wordt nu ingevoerd. Dat is heel belangrijk. We zullen ook naar zo'n systeem van pricing moeten gaan voor personenwagens. Iedereen weet dat. Het is niet erg populair, maar elke dag langer in de file staan, heeft ook zijn populariteitslimiet doorstaan. We zullen die noot moeten kraken. Het is aan het beleid om dat uit te werken.

Over een budget per sector zijn we niet zo enthousiast, omdat de realiteiten per sector zo uit elkaar kunnen liggen. Wij reguleren twee sectoren: de ETS en buiten de ETS. En dan moet je optimaliseren tussen de verschillende sectoren.

Wat u zei over de financiële middelen voor lokale overheden, klopt absoluut. Het gaat over het omschakelen van de financiële middelen naar zaken die duurzaam zijn. Heel wat gemeentebesturen zijn er gevoelig voor geworden om die omschakeling te doen, veeleer dan zich te concentreren op de meerkost die dat met zich meebrengt. Dat is al een grote stap vooruit.

Wilfried Vandaele: Ik wil nog op twee elementen wat dieper ingaan, ten eerste over ETS. De herziening van het systeem ligt momenteel op de Europese tafel. U zei al dat een hogere CO₂-prijs wenselijk zou zijn en dat het goed zou zijn om iets scherper toe te zien op de besteding van de middelen. Daarnaast is er de intentie om het aantal kosteloze emissierechten te verminderen. Kunt u daar iets meer over zeggen? Welke concrete voorstellen liggen nu op tafel? En waar hoopt u dat heel die discussie in uitmondt?

Ten tweede zei u te verwachten dat het aandeel van biomassa niet zal toenemen, maar ik heb niet de indruk dat Europa het systeem zelf momenteel op de helling plaatst. Het wordt als groene stroom beschouwd, maar er zijn kanttekeningen bij, collega Schiltz heeft er al een gemaakt. Het is jammer om die bomen te verbranden. Nog een discussiepunt is het respect voor de ladder van Lansink. We zouden grondstoffen en materialen verbranden die eigenlijk gerecycleerd moeten worden. Dat is ook de klacht van de houtverwerkende industrie. Zijn we wel goed

bezig als het meer opbrengt om materiaalstromen, afvalstromen, in de fik te steken als groene energie, dan ze te hergebruiken?

Vindt u niet dat Europa daar beleidsmatig iets grondiger naar moet kijken? Het is duur en controversieel. Toch heeft het een groot aandeel in de groene energie.

Andries Gryffroy: U denkt dat het aandeel van de biomassa niet zal stijgen. Op de Belgian 2050 Pathways Calculator simuleert men dat er in 2050 80 procent minder broeikasgassen zijn ten opzichte van 1990. Men gaat ervan uit dat het elektriciteitsverbruik tegen 2050 zou stijgen met 46 procent. De biomassa zou 20 tot 25 procent moeten dekken van de behoefte. Dat is toch in tegenstrijd met uw woorden. De biomassa zou dan toch stijgen. U spreekt van een balancing. Wanneer zou dat gerealiseerd worden?

We hebben hier al vaak gepraat over de beschikbare en de nodige capaciteit, over de nood aan centrales. Energie-efficiëntie kan Europa niet sturen, dat is afhankelijk van de lokale verbruiker, en niet alleen van de hoeveelheid die hij verbruikt maar ook van het tijdstip. Hernieuwbare energie biedt op dat punt geen oplossing. De hernieuwbare-energieproductie is ook intermitterend. We zitten dus met twee intermitterende issues: aan de demand side en aan de supply side. Er moet een correlatie komen tussen de twee. Ik vind het bizar dat Europa daar zo weinig aandacht aan besteedt. Dat kan worden opgelost door netstabiliteit te organiseren aan de hand van decentrale of centrale opslag, waardoor de beschikbare energie die men zal nodig hebben, in theorie lager kan liggen doordat men meer gaat inspelen op de demand en de supply side.

Wat kan Europa doen omtrent de begrotingsregels? Er zijn de Energy Performance Contracts, de verbintenissen die derde investeerders (ESCO's) kunnen aangaan voor bijvoorbeeld de Vlaamse overheidsgebouwen. Zij doen de investering. De investering betaalt zichzelf terug door de besparing die wordt gerealiseerd. Cashmatig daalt de kost voor de Vlaamse overheid zelfs een beetje, maar omwille van de Europese begrotingsregels moet men het stuk plaatsen op jaar 1, als men het Vlaamse patrimonium in zijn geheel 25 procent minder energie wil laten uitgeven door de nodige investeringen te doen. Dat gaat over anderhalf miljard euro. Die hebben we niet in onze kas. We hebben dat cashmatig niet nodig en het staat niet op onze begroting, maar volgens Europa moet het er wel op staan.

Dat fenomeen is niet alleen een Vlaams probleem. De Duitse 'Energieagentur' hebben dezelfde problemen. De sector vraagt zich echt af waarom Europa hier geen andere begrotingsregels kan bepalen, vooral omdat het duidelijk aantoonbaar is dat het cashmatig de overheid in de toekomst niet belast.

Jos Delbeke: Hoeveel kosteloze emissierechten zijn er? Hoe worden ze verdeeld? Als de wetgeving niet zou veranderen, zou voor het ETS de kosteloze emissierechten verdwijnen tegen 2025. De staats- en regeringsleiders hebben beslist – en dat is waarschijnlijk een van de meest strategische beslissingen in heel dat pakket – dat 43 procent kosteloze emissierechten beschikbaar blijven en 57 procent naar de veiling zullen worden gebracht.

Waarom die splitsing? Het percentage van de geveilde quota moet constant blijven over de periode want dat is vers geld dat binnenkomt, en dat geld is een belangrijke speler in de herverdeling van de opbrengsten en de kosten binnen Europa.

De belangrijkste beslissing is dat de kosteloze emissies omwille van de compensatie voor het verlies aan concurrentiekracht, blijven bestaan ten belope van 43 procent van de quota. Daarmee is aangeduid dat we gevoelig zijn voor

het argument dat onze bedrijven moeten concurreren op wereldvlak, ook met spelers die andere en minder strenge regels hebben inzake CO₂ en energie-efficiëntie. 43 procent is dus veel.

Wat doet Europa inzake biomassa? We gaan eind dit jaar een paper uitbrengen over bio-energie, biomassa, biobrandstoffen en de productie in de landbouw van biomassa en -brandstof. We maken een grondige analyse. In het perspectief van 2020 gaan we de regels voor staatssteun herzien. Die regels zijn nu te genereus want ze voorzien een exceptionele omstandigheid voor biomassa. Die uitzonderingsstatus zal verdwijnen want er zijn steeds meer evidenties: het werkelijke winnen van biomassa in termen van CO₂ is goed wanneer het over afval gaat, maar helemaal niet goed als het over nieuwe bomen gaat. Die worden beter gebruikt in de constructie- en meubelensector.

Dat is niet tegenstrijdig met het feit dat biomassa op termijn belangrijk kan zijn. Daar hebben we nog niet over gesproken. Parijs zegt: op lange termijn moeten we zelfs naar 1,5 graden gaan. Dat wordt een heel hoge versnelling voor het beleid. Europa zal dan netto CO₂ uit de lucht moeten nemen om die onder de grond op te slaan. Dat kan via bomen. Men kan bossen planten, de bomen nemen de CO₂ op, men verbrandt het hout en slaat daarbij de CO₂ op onder de grond. Dat is momenteel nog een zeer dure technologie. Op termijn moeten we naar meer efficiëntie evolueren om die omslag te vermijden. Biomassa kan.

Er zijn ook veel experimenten rond ggo's. Misschien kunnen we wel planten kweken die meer CO₂ uit de lucht halen enzovoort. Dat is toekomstmuziek. Dat wordt allemaal wetenschappelijk onderzocht. Dat is nog niet aan de orde voor de beleidsmaker die nu de zaak moet doen kloppen in het perspectief van 2030.

De vraag over de 'intermittancy' op de markt van de hernieuwbare energie is een heel terechte vraag. Daarom wordt dat een heel belangrijk element in de mededeling die we voorbereiden in verband met Electricity Market Design. Het gaat over vraag en aanbod die beter op elkaar moeten worden afgestemd.

De enige tariefdifferentiatie die we hebben, is dag- en nachttarief. Het komt uit de tijd dat we een overschot hadden aan elektriciteit van onze kerncentrales 's nachts. Vandaag zouden we een dag- en nachttariefdifferentiatie moeten hebben voor wanneer de wind blaast of niet en de zon schijnt of niet. Aan de vraagzijde, maar ook aan de aanbodzijde, moet er heel wat worden aangemoedigd.

Heel wat bedrijven in Duitsland, België en de haven van Antwerpen trommelen, wanneer het mooi weer is in het weekend, hun mensen op om te komen werken omdat er dan elektriciteit aan het nultarief beschikbaar is op de groothandelsmarkt. Wanneer de zon in het weekend schijnt, is er een overschot aan elektriciteit. Grote energieverbruikers draaien dan op volle toeren, terwijl de rest van de industrie niet draait. Er zijn marktincentives voor grootverbruikers, maar men moet ook naar kleinere verbruikers gaan. De digitalisering in de energiesector zal zeker nieuwe wegen openen.

Ik neem nota van uw opmerking over de begrotingsregels en de ESCO's. Ik was me niet bewust van die ESCO-realiteit. Ik zal dat meenemen.

De voorzitter: Mijnheer Delbeke, ik dank u voor uw toelichting. Het is al de tweede maal dat u een bijdrage komt leveren in dit parlement. Het Vlaams Parlement ontvangt regelmatig Europese bezoekers. We proberen in toenemende mate onder de kerktoeren uit te komen.

Ik dank u verder ook voor uw boek 'EU Climate Policy Explained', dat we vanavond bij het haardvuur met pellets zullen lezen.

De heer Bruyninckx, executive director van het Europees Milieuagentschap, heeft het woord.

2.3. Uiteenzetting door Hans Bruyninckx

Hans Bruyninckx, executive director van het Europees Milieuagentschap: Voorzitter, dames en heren, wat is het Europees Milieuagentschap? Wellicht is het iets minder bekend dan de Europese Commissie. In essentie doen we drie dingen. Ten eerste verzamelen we gegevens rond milieu en klimaat voor Europa. Dat zijn dan niet alleen de lidstaten. Ook landen als Noorwegen en Zwitserland zitten daarbij. We rapporteren die gegevens. Ten tweede doen we analyses, bijvoorbeeld van uitstoot gekoppeld aan sectoren zoals landbouw of transport, maar dan ook in hun impact op een aantal andere dingen. Ten derde zou je kunnen zeggen dat we een soort van officiële denktankfunctie hebben die kan bijdragen aan het voortschrijdende milieu- en klimaatbeleid.

Op het vlak van klimaat- en energiewerk doen we heel wat ondersteuning van wat Jos Delbeke hier heeft voorgesteld. Rond klimaatmitigatie doen wij een pak rapporteringen aan de internationale instellingen. Wat Europa rapporteert onder het klimaatverdrag, is eigenlijk een compilatie die bij ons gebeurt en geanalyseerd wordt. Wat wij doen, doen we in ondersteuning van de Europese Commissie in haar beleidsvoorbereidend werk. In verband met evoluties van energiebeleid hebben we de laatste tien jaar aardig wat gedaan rond efficiëntie en hernieuwbare energie. We doen ook beleidsanalyses. De lidstaten rapporteren hun beleid aan Europa. Dat komt bij ons terecht. We kunnen dus een comparatieve beleidsanalyse doen. Daarop zal ik straks ingaan. In verband met integratie werken we rond transport, stedelijke ontwikkeling, landgebruik enzovoort.

In verband met klimaatadaptie werken we rond impact en kwetsbaarheid en rond beleidsanalyse.

Dat alles past in een algemeen beleid voor 2050 in Europa. Daarbij is de visie dat we goed zullen leven binnen de grenzen van de planeet. Om dat te kunnen, zullen we drie fundamentele wijzigingen moeten doen. Ten eerste moeten we van een lineaire naar een circulaire economie gaan. Het Circular Economy Package is in december uitgekomen. Ten tweede moeten we koolstofarm worden en ten derde moeten we biodiversiteit en natuurlijk kapitaal veel beter beschermen. Die drie elementen zijn aan elkaar gekoppeld. Wanneer er vragen zijn over bossen of biomassa gaat dat over natuurlijk kapitaal. Wanneer er vragen zijn over grondstoffengebruik en investeringen, gaat het over die circulaire economie.

Dat klinkt erg globaal en erg Europees. Vorig jaar heeft MIRA, een deel van VMM, een bijzonder goed rapport uitgebracht over klimaatverandering in Vlaanderen. Wat betekenen al die modellen? Wat is de impact in Vlaanderen? Het lijkt mij belangrijk dat deze commissie weet waarom we dit soort dingen doen. Daarom toon ik u volgende grafiek. Jos Delbeke had het al over 800.000 jaar schommelingen van CO₂ – de blauwe lijn – en methaan, het andere belangrijke broeikasgas – de rode lijn. De zwarte lijn geeft de temperatuurvariaties weer. U ziet dat die erg gelijklopend zijn. Als u ziet wat er in de laatste periode gebeurt met de broeikasgassen dan zou het statistisch wel bijzonder onwaarschijnlijk zijn dat de temperatuur dit keer de curve niet zou volgen. Dat is de essentiële reden waarom we aan klimaatbeleid doen.

Als we dan kijken naar klimaatverandering, ziet u in de zwarte lijn het voortschrijdend tienjarige gemiddelde van de temperatuur op aarde. De blauwe

lijn geeft de temperatuur in Europa weer en de gele lijn die in Vlaanderen en België. Vanwaar dat verschil? Het noordelijk halfrond warmt sneller op dan het zuidelijk halfrond. België warmt sneller op dan het gemiddelde voor Europa. Dat heeft te maken met geografie en nog wat andere dingen.

Wanneer we spreken over een gemiddelde opwarming van 2 graden, gaat dat dus niet over een gemiddelde opwarming hier. Hier zal de opwarming groter zijn.

Ik toon u nog een aantal grafieken uit het rapport van MIRA over de impact in Vlaanderen. De gekartelde lijn toont het weer, de dikke lijnen zijn de trendlijnen, het klimaat. Het aantal tropische dagen neemt toe, net als het aantal zomerse dagen. Het aantal vorstdagen neemt af, net als het aantal ijsdagen. De hoeveelheid neerslag neemt toe en vooral ook de intensiteit ervan. Het zeeniveau stijgt. Het aantal geregistreerde overstromingen neemt toe per decennium. Met andere woorden, we leven in een periode waarin klimaatverandering niet zal gebeuren, maar al gebeurt. Als we er ons niet toe dwingen om het anders te doen, is de verwachting dat dit een verdergaande impact zal hebben.

De volgende grafiek brengt in beeld wat heel weinig wordt getoond. De gele lijn geeft de temperatuur weer en de blauwe lijn de geregistreerde sterfte in België in de zomer van 2016. De 'urban heat effects' of hitte-eilanden zullen toenemen. Beide curves zijn nogal geconnecteerd. Het bekendste voorbeeld van die connectie tijdens die warme zomer is Parijs, maar ook bij ons volgen die curves elkaar.

De volgende slide toont de verspreiding van malaria in Groot-Brittannië, in 2020, 2050 en 2080. Ik weet niet hoe u daarover denkt, maar ik dacht altijd dat malaria en Groot-Brittannië niets met elkaar te maken hebben. Deze kaarten geven echter weer dat men verwacht dat dat door de klimaatverandering in de toekomst wel het geval zal zijn.

Dit toont aan dat ons werk geen spelerei is, maar dat het essentieel is. Wat we in de toekomst mogen verwachten, zal afhangen van het beleid dat we voeren.

Wat is het Europees klimaatbeleid rond mitigatie? Jos Delbeke had het al over 20 procent uitstootvermindering, 20 procent hernieuwbare energie en 20 procent energie-efficiëntie tegen 2020. Men heeft daarvoor een 'roadmap' opgesteld. Europa wil dat we tegen 2050 80 tot 95 procent uitstoot verminderen. Als u naar de deelsystemen kijkt, wordt duidelijk dat tegen 2050 het energiesysteem volkomen klimaatneutraal, koolstofarm zal moeten zijn.

Wanneer we kijken naar de woonfunctie, dan zullen er ook gigantische verbeteringen moeten zijn in onze woningen. Ook in de industrie moet er een zeer sterke vermindering komen. In transport waar we een toename zien, zal eveneens een omschakeling moeten gebeuren. Landbouw blijft stabiel want is niet zo gemakkelijk. We rapporteren daar ook over. Ik wil daar best op ingaan als daar vragen over zijn. En dan zijn er nog de andere bronnen. Bij ongewijzigd gebruik komen we een pak tekort. Vandaar de dringende en dwingende oproep om beleidsaanpassingen te doen om die doelstellingen te halen. We horen vaak het argument dat België en Vlaanderen anders zijn dan andere landen en dat we niet hetzelfde kunnen doen als die andere landen. We hoeven dat ook niet te doen. Europa heeft gedifferentieerde doelstellingen. Die driemaal 20 procent zijn voor ons 7,5, 13 en 20 procent.

Zijn we op weg of niet? Op Europees vlak zijn we behoorlijk op weg om de drie doelstellingen te halen. Tot een paar jaar geleden werd één doelstelling als onrealistisch voor de economie voorgesteld, namelijk de 20 procent algemene broeikasgasvermindering. Daar zitten we nu al onder: in 2014 zaten we op -23

procent en de verwachting is dat dit verder zal dalen in 2015 en 2016. Die doelstelling is dus al gehaald. De belangrijkste boodschap van de heer Delbeke was dat we dit hebben gedaan ondanks een economische groei van 46 procent. Dat je dit niet kan doen omdat dit ten koste gaat van economische performantie, is een fabeltje.

We analyseren ook de lidstaten comparatief. Op de slide ziet u de kaart van Europa met hoe lidstaten het doen ten aanzien van hun doelstellingen. Er zijn drie segmenten. Het bovenste segment gaat over de uitstootvermindering van de broeikasgassen. Daar zal België extra inspanningen moeten doen om die doelstelling te halen. In de verdere decompositie voor Vlaanderen merken we dat de 'distance to target' nog groter is. In het segment 'primaire energieconsumptie' merk je dat we daar behoorlijk wat moeten bijfietsen. Inzake het segment 'share of renewables' denken we, gegeven de huidige investeringsratio, dat er een kans is dat we dit zullen halen. U ziet op de kaart ook dat we niet meteen bij de koplopers zitten wanneer het erop aankomt om de eigen doelstellingen te halen die we zelf hebben onderhandeld en dus niet door Europa zijn opgelegd.

Als we vooruitkijken naar 2030, dan kunnen we een dubbel antwoord geven op de vraag of die 40, 27 en 27 procent ambitieus genoeg zijn. Enerzijds zitten we met 40 procent op het minimum van de road map in 2030. We zitten daar juist op wat we moeten doen. Inzake de 2 gradendoelstelling weten we na Parijs dat we serieuze extra inspanningen zullen moeten doen onder de 2 graden te blijven. Als we anderzijds kijken naar de verdeling tussen de lidstaten, dan is het duidelijk dat er een debat zal plaatsvinden over de verdeling en de ambitieniveaus binnen de verschillende lidstaten. Wat gaan wij moeten doen tegen 2030? Dat is een vraagteken op dit moment. België – want het is België dat onderhandelt met Europa – heeft er alle belang bij om eerst intern een duidelijk plan te hebben alvorens naar Europa te gaan. We zullen er niet sterker uitkomen als we geen duidelijk intern idee hebben van waar we naartoe willen.

Dan was er een vraag over de aangescherpte doelstellingen. Onze analyse van de cijfers in Europa is dat we tussen 1990 en 2020 ongeveer met 1 procent koolstofarmer zijn geworden. In de periode 2030 zullen we moeten gaan naar 1,4 procent per jaar. U kunt misschien vragen wat het verschil is, maar dat is wel 40 procent per jaar meer. Diegenen die denken dat er al heel veel is gedaan en dat we al aan de limiet zitten van wat we kunnen dragen, slaan de bal compleet mis. Naar 2030 zullen we gemiddeld in Europa 40 procent per jaar meer moeten doen. Daarom moeten we rekenen op de versnelde doorbraak van technologieën, niet alleen energietechnologieën, maar ook in andere sectoren. Als we dan kijken naar de periode van 2030 naar 2050, dan zal de inspanning per jaar ongeveer moeten verviervoudigen. De naïeve gedachte dat we al aan de limiet zitten van wat deze samenleving kan dragen, klopt helemaal niet. We hebben samen afgesproken dat we een pak meer zullen moeten doen. Dat vereist nieuw beleid voor 2030 maar ook voor 2050. Daarvoor zijn essentiële transitieën noodzakelijk.

We moeten gaan van efficiëntieoplossingen naar systeemoplossingen. We weten dat onze auto's efficiënter zijn. Vanuit het agentschap weten we ook dat er wel wat meetfouten op zaten. Ik ben voor het Europees Parlement moeten verschijnen om uit te leggen wat wij daarrond hebben gedaan. We hebben dit enkele jaren geleden al vermeld. We kunnen echter niet ontkennen dat onze wagens een stuk efficiënter zijn geworden. Het transport- en mobiliteitssysteem koolstofneutraal maken, doe je niet door efficiëntiewinsten te boeken binnen het systeem van de ontploffingsmotor. Daar zit een limiet op. We zullen naar iets anders moeten gaan.

De oplossing kan dan zijn dat we allemaal elektrisch rijden. Dit is niet alleen een technologieverschuiving. Wanneer die wagens gekoppeld kunnen worden aan een

energienetwerk, dan kan het intermittentieprobleem voor een deel worden aangepakt en wordt het een deel van een energiesysteembenadering. Stel dat we allemaal elektrisch rijden, stel dat we die energie opwekken met hernieuwbare energie en stel dat we erin slagen om batterijen te produceren die dat mogelijk maken – wat nu niet het geval is – dan zou de ring van Antwerpen er nog altijd hetzelfde uitzien, namelijk vol file. Want we zouden met zijn allen in de wagen kruipen met gemiddeld 1,4 personen en we zouden die 6 procent van de tijd gebruiken op dezelfde soort infrastructuur. We zullen er dus niet komen met alleen een technologieverschuiving.

Gaan van een efficiëntiedenken naar een technologische innovatie, naar een systeembenken, vereist dat je fundamenteel nadenkt over het transport- en mobiliteitssysteem. Zo niet, zullen we er niet komen. Ik zal daar enkele voorbeelden van geven. Op de slide met betrekking tot systeeminnovatie zie je het blauwe deel inzake efficiëntiewinsten in bestaande technologieën. We zullen de ontploffingsmotor verbeteren. We zullen bestaande technologieën zoals kolencentrales efficiënter maken. We zullen in een oude kolencentrale stoken met pellets. Dat zijn de 'existing technologies'. Dat heeft echter een tangentiële limiet waar ook de kostprijs om die laatste procenten er uit te wringen, toeneemt. Je zit daarmee sowieso niet op het pad om koolstofarm te worden tegen 2050. Dat geeft allerlei problemen.

Wat we dus nodig hebben, is systeeminnovatie. Deze curve is donker op de slide. De 'backlash' heeft te maken met biobrandstoffen. Hadden we gedaan wat sommigen tien jaar geleden hebben gezegd op dat vlak, dan hadden we een enorme weerbots gekregen in het voedsel- en landbouwsysteem. Voor alle duidelijkheid, dit is geen duurzame oplossing. We hebben een rapport geschreven over het verschil tussen biobrandstoffen en biomassa en over criteria van duurzaamheid die men moet hanteren om dit een deel te kunnen laten zijn van een systeem van hernieuwbare energie.

De 'system breakdown', dat is vooral blijven voortdoen zoals we dat nu doen, op beide oren slapen en wachten tot we in een vijfgradenwereld wakker worden. Ik weet niet of u de rapporten kent over een viergraden- en een vijfgradenwereld. Dat lijkt me geen prettig vooruitzicht voor diegenen die kinderen en kleinkinderen hebben, en die enig ethisch besef hebben als het gaat over de scheve distributie van de wereldwijde impact daarvan.

De 'lock-in' is wat mij betreft het belangrijkste probleem. Dat komt neer op het volgende: we gaan niet in een transitie denken, maar besteden ons onderzoek en ontwikkeling, onze subsidies, onze belastingsystemen allemaal aan het efficiënter maken van de huidige systemen. Kunnen we daarmee de doelstellingen voor 2030 halen? Het antwoord is overduidelijk ja. Daarmee kunnen we dan echter niet meer de doelstellingen voor 2050 halen, want we zullen al ons kapitaal, onze innovatie, ons onderzoek en ontwikkeling, onze systemen hebben vastgeklonken in een verbeterd carbon-based systeem. Wat we moeten doen, is de doelstellingen voor 2030 halen door paden te openen naar 2050. Dat vereist andere investeringen, ander onderzoek en ontwikkeling, andere beleidsmaatregelen dan efficiëntiewinsten. Om dat te illustreren, als we de grafiek van de efficiëntiewinsten in de economie, de economische groei in Europa sinds 1990 en de energieconsumptie in Europa sinds 1990 bekijken, dan blijkt dat die energieconsumptie behoorlijk stabiel is gebleven. Met andere woorden, het efficiëntieparadigma leidt niet tot een algemene vermindering van dat energiegebruik. Als je dan merkt dat we nog altijd een heel klein percentage hernieuwbare energie hebben, dan weet je waarom een aantal problemen blijven.

Kijken we naar de grafiek van het mobiliteitssysteem, waarbij de laagste lijn de efficiëntiewinst in die ontploffingsmotor is en de bovenste lijnen het aantal

wagens op de weg en het aantal gereden kilometers vertegenwoordigen. Dan merk je dat het gebruik van brandstoffen in het mobiliteitssysteem toeneemt. Met andere woorden, dat optimistische efficiëntieparadigma vertaalt zich niet in duurzaamheid op lange termijn.

Hetzelfde geldt voor het woonsysteem. De twee laagste lijnen staan voor de efficiëntiewinsten per vierkante meter in de huizen in Europa. Het totale oppervlakte in vierkante meter is gegroeid. In een aantal rijkere lidstaten gaat het ook over tweede en derde huizen. In totaal blijft het gebruik echter stabiel. Met andere woorden, het efficiëntieparadigma vertaalt zich niet noodzakelijk op lange termijn in dat paradigma waarheen we zullen moeten gaan als we een circulaire en koolstofarme economie willen.

We hebben een aantal analyses gemaakt over het klimaatbeleid, op basis van die comparatieve analyse van de lidstaten. De noodzakelijke en ondersteunende factoren zijn: consistentie in het beleid, coherentie in het beleid, een sterke implementatie, een sense of urgency en visionair en wervend zijn.

Ik ga even in op elke factor. Er is de consistentie, het langetermijnbeleid. In een aantal lidstaten, waarvan Duitsland met de Energiewende de bekendste is, maar er zijn er nog een aantal, heeft het politieke systeem samen met de marktactoren en andere spelers een langetermijnvisie voor beleidsvorming, voor marktvorming met betrekking tot dat energiesysteem afgesproken. Zo hoeft men niet in iedere legislatuur opnieuw het energiebeleid uit te vinden. Zo is er niet voor elke legislatuur sprake van vijf nieuwe mensen die op een kabinet de zaak herdenken. Er is geen sprake van wisselende maatregelen. Dit merk je in een pak lidstaten. We zijn daar niet anders in dan heel wat lidstaten. In een aantal andere lidstaten heeft men echter gekozen voor langetermijnstabiliteit in dat energiesysteem, omdat dat systeem dat vereist. Het is niet alleen belangrijk dat die doelstellingen relatief stabiel zijn. Dit gaat er ook voor zorgen dat bepaalde prioriteiten relatief stabiel zijn, wat zich vertaalt in investeringszekerheid. De heer Delbeke had het daarover. Dat is erg belangrijk. Er is ook heel wat onderzoek naar. Ik vind het trouwens een beetje eng om telkens te zeggen dat dit belangrijk is voor investeerders. Dit is ook belangrijk voor beleidsontwikkeling, want dat heeft ook een stabiel prioritair kader nodig.

Wie praat met de mensen van de administraties die over dit beleid gaan, merkt dat zij even gefrustreerd zijn als investeerders in een aantal lidstaten over het telkens wisselende beleid. Ook daar is er dus stabiliteit nodig, en dat geldt uiteraard ook voor onderzoek en ontwikkeling.

Wat de markt betreft, verwijs ik naar de grafiek van de prijs van zonne-energie en het geïnstalleerd vermogen sinds 2000, wat niet zo lang is. Dat heeft natuurlijk ook te maken met stabiliteit voor investeerders, met doorbraken op de markt, met een regulerend kader dat stabiel blijft.

Kijken we dan naar recente marktdynamieken. Als collega wist ik uiteraard wat de heer Delbeke ging vertellen, dus ik focus op andere dingen, die daar weliswaar sterk aan gekoppeld zijn. We merken dan dat 2014 een kanteljaar is geweest. Dat was het eerste jaar waarin het geïnstalleerd vermogen voor hernieuwbare energie even groot was dan het geïnstalleerd vermogen voor alle andere bronnen samen. Voor 2015 zitten we daar wellicht boven, en die curve zal alleen maar meer in die richting gaan.

We merken ook dat er prijspariteit is voor, afhankelijk van waar je bent, zonne-energie, windenergie of andere vormen van hernieuwbare energie, en dat ondanks padafhankelijkheden. Die padafhankelijkheden zitten in allerlei dingen. Zo zijn onderzoek en ontwikkeling in de meeste landen nog altijd niet in grote

mate gericht op die energietransitie. Dat blijft een grote afhankelijkheid, net als marktdynamieken en eigendomsstructuren van productie. Die blijven bestaan. De levenscyclusanalyse is nu overtuigend in het voordeel van hernieuwbare energie. De heer Delbeke gaf het voorbeeld van wat zal worden gedaan met kerncentrales die op het einde van de levensduur komen. Dat is een element daarin. Een ander element is dat van de additionele kosten voor de samenleving van traditionele energiebronnen zoals koolstof, en de link met luchtverontreiniging en met kosten voor gezondheidszorgsystemen. Als je dat dus ruimer analyseert, dan is er sprake van meer dan prijspariteit, tenzij er een actief beleid wordt gevoerd tegen hernieuwbare energie. Dat laatste is een conclusie van recent vergelijkend Europees onderzoek. Dan is er immers sprake van subsidies, belastingsystemen, dus collectieve middelen vaak, die die prijspariteit tegenwerken.

Op de financiële markten merken we sterke signalen. De marktwaarde van een aantal van die klassieke spelers, vooral qua kolen, maar ook qua olie, is zeer sterk naar beneden gewaardeerd. De grootste kolenproducent in de VS staat op dit moment op het randje van het failliet. Hetzelfde merk je in Australië. Die markt is dus zeer snel aan het veranderen. De marktwaarde van onder andere oliebedrijven is al een aantal keren neerwaarts aangepast. Er is ook de divestmentbeweging, waarbij een aantal zeer grote fondsen, maar ook overheden, actief gaan desinvesteren in dat koolstofsysteem en dus andere investeringen zoeken. We zijn bij het agentschap ook bezig met een analyse van 'stranded assets': in welke mate gaat wat in energiesystemen wordt geïnvesteerd, de afschrijftermijn niet overleven, zodat het kapitaal dat daaraan werd besteed, dat privékapitaal en meestal ook publiek kapitaal is, verloren is? Dat begint mee te tellen. Ook merken we dat een aantal ratingbureaus heel sterke signalen beginnen te geven met betrekking tot de klassieke energiebronnen en kernenergie. Ik verwijs naar de Franse nucleaire sector, die, zoals u weet, ook investeert of erover denkt te investeren in die grote nieuwe kerncentrale in het Verenigd Koninkrijk. Het zijn de ratingbureaus die eigenlijk een schot voor de boeg hebben gegeven, die zeggen: doe dat niet, want het zal veel duurder zijn, het zal langer duren, met de Chinese sector hebt u een onbetrouwbare partner en u zult na afschrijving blijven zitten met kosten voor de samenleving die u nooit kunt incalculeren in een normale marktwerking.

Ook vanuit die marktsystemen worden sterke zaken naar voren geschoven. We hebben onlangs een samenwerking opgezet met de verzekerings- en herverzekeringsector die ook heel sterke signalen beginnen te geven tegen koolstof en dus in het voordeel van verdere uitstootvermindering.

De twee onderste lijnen op de slide gaan over tewerkstelling en het bruto binnenlands product in Europa in de klassieke economie. Sinds 2000 zien we de ecosector, de groene economie, groeien, ook na de crisis van 2007-2008 die blijft doorgaan. Dat geldt zelfs in landen als Portugal. De mythe dat dit niet hand in hand kan gaan, wordt steeds meer ontkracht. Ik zou hetzelfde kunnen laten zien voor patenten, competitiviteit en export. Dit is de economie van de toekomst waar aan gedacht wordt.

Vlaanderen heeft heel sterke innovatieactoren. De Vlaamse overheid subsidieert, steunt en promoot i-Cleantech, EnergyVille – zij zijn wereldtop wat betreft onderzoek en ontwikkeling – VITO, IMEC, de KU Leuven. Het verbaast me vaak dat in het publieke debat de experten die daar extern zo worden gewaardeerd, niet erg aanwezig zijn. Ik denk dat we heel sterke troeven hebben in Vlaanderen om dat te doen.

Het is duidelijk dat het klimaatbeleid en het milieubeleid moeten worden gekoppeld. Die energietransitie zal er niet alleen komen door te focussen op de

energiesector. De circulaire economie waarbij we in de grondstoffenstromen een zeer grote verankering van koolstof hebben, moet naar beneden om de koolstof langer in die economische cyclus te houden. Daarvan is een fantastische analyse gemaakt vanuit het International Research Panel, dat is een beetje het IPCC maar dan voor grondstoffen, dat zal worden voorgesteld op de G7-top waar die koppeling heel sterk wordt gemaakt. Ook op Europees vlak begint men die twee steeds meer te integreren.

Ook mobiliteit en landbouw zijn belangrijke sectoren. Daarbij is het moeilijk om een sociaal en sociaal-economisch evenwicht en perspectief te koppelen aan een milieu- en een klimaatperspectief.

Ruimtelijke ordening is het meest onderschatte aspect van zowel klimaatbeleid als milieu- en mobiliteitsbeleid. Het is waanzinnig belangrijk. We lossen die koppeling niet op door meer en meer stukjes van een paar hectare af te bakenen als natuur. Er zijn andere dynamieken die daar spelen. Fiscaliteit is uiteraard ook een belangrijk signaal.

Het heeft weinig zin de illusie te koesteren dat men een sterk klimaat- en energiebeleid voert wanneer het fiscaal beleid in een richting gaat, het mobiliteitsbeleid in een andere richting en het landbouwbeleid in nog een andere richting. Dat werkt niet. Beleidsconsistentie binnen die langetermijnvisie is absoluut cruciaal.

Een zwakke implementatie verzwakt de legitimiteit. Toen ik studeerde aan de KU Leuven, en aan de kleur van mijn haar kunt u zien dat dat een poos geleden is, werd er gesproken over het Gewestelijk Expresnet, maar ik zal daar niet meer over zeggen.

Coherente implementatie is uiteraard belangrijk. Wanneer men wil vooruitgaan op het vlak van energiebeleid, maar intussen de fiscaliteit niet aanpast om dat te faciliteren, dan heeft men een beleid in twee snelheden. Daarbij is er ondersteuning door sterke beleidsopvolging, met name door monitoring en bijsturing. Daar hebben wij in België uitstekende publieke en semipublieke instellingen voor. Ik denk dat dit op een fundamentele wijze moet worden geïntegreerd in de visie en het beleid waarover het in deze commissie gaat.

Er is een sense of urgency maar niet enkel omwille van de gevolgen. Die 2 graden staan daar niet zomaar, maar wel op basis van serieus onderzoek. Die 2 graden zijn zo'n beetje het maximum om de kosten, de baten en de gevolgen van die klimaatopwarming binnen de perken te houden. Daarbij moet men ook steeds meer denken aan de kosten van een gebrek aan verandering. De kostprijs van niets doen zal onbetaalbaar zijn, dat is een andere soort van kosten-batenanalyse.

Er is ook een sense of urgency omdat 2030 en 2050 eigenlijk vandaag zijn. Wat u volgend jaar investeert in uw energiesysteem, in de ruimtelijke ordening, in de gebouwen, in nagenoeg alles, zal voor een belangrijk deel bepalen of en op welke manier u 2030 en 2050 kunt halen. Wanneer u de komende jaren investeert in een lock-inscenario omdat dat het meest comfortabel voelt en u daarvoor de steun krijgt van de gevestigde actoren die uiteraard liever hun eigen systeem efficiënter maken dan een veranderingsactor te zijn in een ander systeem, dan sluit u met de beslissingen van vandaag uit dat u 2050 kunt halen. 2050 is op heel veel vlakken vandaag. Zal die centrale met een levensduur van 35 jaar nog functioneren? En er zijn zelfs zaken die geen afschrijvingstermijn hebben: stadsuitbreiding, mobiliteit enzovoort.

Ook vanuit een soort van ethisch perspectief is er een sense of urgency. Europa belooft dat we in 2050 een goed leven zullen hebben binnen de grenzen van de planeet. Wie vandaag geboren wordt, zal op 35-jarige leeftijd leven in een koolstofarme samenleving met een circulaire economie en sterk natuurlijk kapitaal. Ik denk dat we nog wat werk voor de boeg hebben tenzij die belofte een soort cynische grap was.

We moeten werken aan een visionair en wervend beeld. Ik wil nog even terugkomen op die Energiewende. Die Energiewende is meer dan een beleidsplan. Het gaat om een plan dat in Duitsland wervend en visionair is. Het gaat niet over het voorspellen van de toekomst, maar over het vormgeven van de toekomst. Dat verschil wordt duidelijk door onderzoek en analyse. Er is geen enkele internationale of officiële instelling die de doorbraak van hernieuwbare energie correct heeft voorspeld. Zij vertrekken immers vanuit de premissen van het huidige model. Een model betekent datgene wat je vandaag kent in cijfermatige relaties gieten. Hernieuwbare energie is veel meer een dynamiek van het vormgeven aan iets anders.

Wie heeft dit wel voorspeld, ironisch genoeg? Greenpeace. Zij zaten er het dichtst bij. Zij vertrekken niet automatisch vanuit de premisse van het huidige model. En daar ligt de uitdaging, ook voor kennisinstellingen en beleidsmakers.

Er is ook een adaptatiebeleid waar heel wat over bestaat, onder meer een Covenant of Mayors, Climate Adapt. Die worden nu samengevoegd. Wij analyseren een deel van de kennis die daar uitkomt.

Ik kom tot de conclusies. Klimaatbeleid is noodzakelijk. Het is niet iets in de marge, het is geen hobbypaardje van enkelingen. Het gaat over welk soort samenleving we voor ogen hebben in de komende decennia. Het gaat over de economie van de 21ste eeuw. Vlaanderen is daar zeer goed in gepositioneerd, maar de vraag wordt meer en meer: gaan we daarin vormgever of volger zijn?

Ik hoop vooral dat de wet van de remmende voorsprong niet begint te spelen. Dit vereist heel duidelijk een transitieperspectief. We zullen er niet komen door kleine, marginale aanpassingen aan de systemen die we nu kennen. Het beleid kan daarbij faciliteren of een obstructie vormen. Ik spreek dan wel over een tijdelijke obstructie, want de markt en de technologie zullen hun gang gaan. Dat merk je ook in landen waar het beleid helemaal niet faciliterend is, zoals de Verenigde Staten, waar je op bepaalde vlakken toch een enorme doorbraak ziet en waar bijvoorbeeld de grote verwachting rond de 'fracking' nu alweer in een neerwaartse spiraal zit.

Die transitie zal er komen. Vlaanderen is in principe zeer sterk gepositioneerd om een rol te spelen in dit soort transitietraject. We hebben heel goede kennisinstellingen, die op Europees vlak zeer gewaardeerd worden. Verschillende van die instellingen werken structureel met ons samen. Er is dagelijks contact, onder andere met VITO, maar ook met een aantal andere. Er is veel kennis. Ik heb getracht u te schetsen waar we staan en welk soort beleidsbenadering ondersteunend zou kunnen zijn.

Ik wil er tot slot nog op wijzen dat wij structureel met de lidstaten samenwerken via het EIONET. In België zijn er tientallen mensen die als deel van hun taakomschrijving hebben om met ons samen te werken. Wij hebben elke twee à drie weken mensen uit Vlaanderen en België bij ons om rond dit soort agenda samen te werken. Als u detailvragen hebt, moet u ze gewoon stellen, en wij antwoorden met alle kennis die we hebben. Wij kunnen u ook in contact brengen met andere partners in Europa, waarvan wij denken dat ze rond dit soort thematiek behoorlijk goed bezig zijn.

Inpikkend op de vragen die aan de heer Delbeke gesteld zijn, wil ik nog meegeven dat wij net een rapport uitgebracht hebben over de luchtvaartsector en emissies, maar ook de milieu-impact, samen met de Europese Aviation Agency. We hebben ook een rapport uitgebracht met een soort jaarlijkse analyse over de werking van ETS. Ook over biomassa hebben we een rapport uitgebracht. Nu zijn we bezig rond transport, mobiliteit en langetermijnduurzaamheid. We zijn een impactanalyse aan het maken van e-driving en het potentieel ervan. Er zijn lidlanden van ons die daar erg ver in staan. Zo is in Noorwegen al een op vijf verkochte wagens een elektrische wagen. We kunnen nu dus beginnen te meten wat de impact is. We werken ook rond stadssystemen van energie.

Kortom, er is enorm veel kennis voorhanden, en de boodschap is dat dit geen Europese kennis is die ergens in een ivoren toren zit. Dit is altijd kennis die samen met de kennisinstellingen uit de lidstaten wordt opgebouwd.

2.4. Vragen en opmerkingen van de leden aan Hans Bruyninckx

Willem-Frederik Schiltz: Ik heb geen enkele vraag. De presentatie was enorm helder en bijzonder inspirerend en kon geen betere start zijn van onze werkzaamheden als klimaatcommissie. Wij zullen ook werken met een klimaatvisie. De minister van Energie heeft die gelanceerd. Er komt ook een klimaatop. Een aantal van uw aanbevelingen voor het beleid en het langetermijnperspectief zijn wel degelijk aangekomen. Ik denk dat de meeste collega's hier aan tafel daar werk van willen maken. Hartelijk bedankt, ik vond het een zeer sterke presentatie.

Hermes Sanctorum-Vandevoorde: Ik sluit me graag aan bij de felicitaties. Ik wil in eerste instantie de vertaling zoeken van het grote verhaal naar de Vlaamse situatie. U kunt goed vergelijken, want u hebt kennis over wat er in heel Europa gebeurt en u kent natuurlijk ook de Vlaamse context en situatie. Welke lock-ingevoeren ziet u specifiek voor Vlaanderen? En welke noodzakelijke systeemveranderingen schat u in? Ik heb het dan in het bijzonder over de instrumenten in de drie grote sectoren: transport, woning en landbouw. Wat is uw visie daarop?

Wilfried Vandaele: Uw verhaal was inderdaad interessant en realistisch, mijnheer Bruyninckx. Helaas niet opbeurend, maar dat wisten we voor we naar hier kwamen. Er zitten wel wat positieve aspecten aan, maar we zijn er nog lang niet. Daar zijn we ons eens te meer bewust van geworden. Ik heb maar één bijkomende vraag. U had het erover dat de landbouwsector vrij stabiel blijft qua vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. Daar wordt niet echt winst geboekt. U zei dat het te maken heeft met het verzoenen van het sociaal-economische aspect en het milieuaspect, maar ik kan mij voorstellen dat dat voor de meeste sectoren geldt. Kunt u uitleggen waarom u ervan uitgaat dat het voor de landbouwsector moeilijker is om een tandje bij te steken?

Robrecht Bothuyne: Ook namens onze fractie van harte bedankt voor de heldere presentatie. Ik heb drie vragen. De investeringen in hernieuwbare energie boomen overal, behalve in Europa, dat niet in hetzelfde groeitempo zit als andere regio's in de wereld. Er wordt dan vaak verwezen naar het gebrek aan visie en zekerheid voor investeerders, maar ik ken nog andere regio's in de wereld waar niet direct zekerheid te vinden is, maar waar wel hard wordt geïnvesteerd. De noodzaak van investeringen is ook duidelijk, want we zitten met een verouderd productieapparaat als het over onze energievoorziening gaat. Bovendien is er geld in onze regio. Waar ligt het dan aan dat het niet lukt om die investeringen hier een paar stappen vooruit te laten zetten?

We hebben een aantal goede kennisinstellingen en universiteiten. Hoe kunnen we die kennis nog meer inzetten en valoriseren, zowel binnen Vlaanderen als in

Europese en zelfs wereldwijde context? Zijn er daar nog stappen te zetten? En welke ziet u daarbij als prioriteit?

De rode draad door uw presentatie was dat we meer moeten doen dan 'business as usual'. We hebben echt systeeminnovatie en een systeemverandering nodig. Zijn er landen of regio's die op dat vlak beleidsmatig al meer stappen gezet hebben dan Europa? Wat kunnen we daaruit leren? Welke regio's zijn dat? Welke stappen zijn er gezet? Om welke hefbomen gaat het?

Axel Ronse: Ook van mijn kant bedankt voor deze bijzonder heldere presentatie. Ik was aangenaam verrast toen u zei dat ruimtelijke ordening zeer cruciaal is om een goed klimaatbeleid te voeren en vaak onderschat wordt. Zijn er een aantal 'best practices' in Europa die nuttig zouden kunnen zijn als inspiratie voor deze commissie om mee aan de slag te gaan op Vlaams niveau?

Ons ecosysteem van start-ups, kennisinstellingen rond klimaatvriendelijke oplossingen en ondernemerschap rond klimaatverbetering zit goed.

De voorzitter: Ik las in De Standaard vorige week een artikel over de ESRB. U verwees ernaar, pensioenfondsen lopen risico's als ze beleggen in fossiele brandstoffen. Dat komt op ons af. Kunnen we dat bij u raadplegen of moeten we daarvoor naar de Europese Centrale Bank?

De financiële sector is heel kwetsbaar voor de gevolgen van energietransitie. De ESRB is in 2010 opgericht binnen de Europese Centrale Bank. De club staat onder leiding van ex-bankier en ex-topambtenaar Jacques de Larosière en houdt zich bezig met heel die transitie en de gevolgen voor de financiële sector. Dat is nogal ingrijpend.

Hans Bruyninckx: De vraag 'waar zitten de lock-ins?' kwam telkens terug. In een systeembenadering kijken we naar lock-ins zowel in de technologie als in de infrastructuur als in de investeringskant van de zaak als in fiscale systemen als in instituties. De lock-ins kunnen op heel veel verschillende plekken zitten. Afhankelijk van het deel van het systeem dat je bestudeert, moet je daar dieper op ingaan.

In landen met een beperkt aantal productiefaciliteiten die voor heel veel van de energie instaan, is de lock-in veel groter. Dat zijn landen met een sterke nucleaire sector en een verankering van heel veel kapitaal in die sector. Dat is een mogelijke analyse. Maar die zit ook in de fiscaliteit. De huidige lock-in in de transport- en mobiliteits sfeer heeft te maken met fiscaliteit, rond bedrijfswagens onder meer. Die zit in de energie-investeringen. Daar zit een beperkt budget op en dan maakt men keuzes. Ik heb het niet in detail bekeken, maar inzake de pelletkachels moest men keuzes maken. Gaat men daar zijn ding in vastklinken of elders? Men creëert lock-ins of men doet dat niet.

Een deel van de lock-in in Vlaanderen zit in de ruimtelijke ordening. Onze mobiliteitsstromen hangen grotendeels samen met onze ruimtelijke ordening. Men kan lock-ins hebben in heel wat systemen.

Voor ik deze job had, was ik academicus rond deze thema's in Leuven. Volgens mij zit er nog altijd een lock-in in ons kennissysteem. Wie wordt opgeleid als econoom leert in zijn eerste jaar dat er drie productiefactoren zijn: kapitaal, arbeid en land (of natural resources). De opleiding duurt vier jaar en in het laatste jaar kan men het keuzevak milieu en economie kiezen. De uitdagingen van de 21ste eeuw zijn van die orde dat dit geen keuze is maar een soort dwingende maatregel of context. Men leidt die mensen op in de illusie dat dat er zomaar wat bijkomt in de marge. Ze hebben voor een studie economie gekozen

en dan in het vierde jaar wordt de 'groene economie' opgericht. Die sector is enorm gegroeid, van 6 naar 9 procent van de economie. De doelstelling is natuurlijk een volledige transitie.

Binnenkort komen we met een rapport over die lock-ins, onder andere qua energie-investeringen. Daarin zullen we heel duidelijk op basis van heel concrete cijfers voor heel Europa in de energiesector traceren waar die lock-ins zitten, in kapitaalstromen, in opbrengst, in afschrijftermijnen en dergelijke.

De analyses over wat nu op lange termijn duurzame landbouw is, zijn niet eenvoudig. Allemaal overgaan naar kleinschalige landbouw dicht bij huis is sympathiek en heeft een belangrijk potentieel, maar als je dat begint op te schalen in je analyse, dan merk je dat we er daarmee op veel plaatsen niet gaan komen. Dat wil niet zeggen dat dat geen rol kan spelen in je voedselsysteem. Dat is een andere analyse. Je gaat ook niet al je geld in één korf leggen in om het even welk ander domein. Dit zal dus een rol spelen. Precision agriculture, dus landbouw met het gebruik van technologie, heeft potentieel, maar als je dat opschaalt binnen een Europese context, dan stoot je ook daar op limieten. Gaan we dan hoogtechnologisch moeten gaan? Ik denk dat de doorbraak ter zake erin bestaat dat men ophoudt met denken over een landbouwsysteem, maar denkt over een landbouw- en voedselsysteem. Er is een schitterende analyse van dat systeem gemaakt door het PBL in Nederland. Ze hebben de gevolgen voor klimaat en grondstoffen bekeken. De vreemde vaststelling was dat we de landbouwers bijna letterlijk in leven houden door allerlei subsidiestromen, hoewel ze dan nog een laag inkomen hebben, dat bedreigd is, en dat we verder systemen ontwikkelen in ons beleid om mensen te informeren over wat er in hun voedsel zit, met allerlei etiketten en andere dingen, maar dat we nauwelijks enige impact hebben op wat er gebeurt in heel de keten daartussen in dat landbouw- en voedselsysteem. Dan merk je dat er in een land als Nederland vijf grote spelers zijn die bepalen wat er in de supermarkt ligt. De connectie met de prijzen voor landbouwers is natuurlijk zeer groot: denk maar aan het hele melkdebat. De connectie zou echter natuurlijk ook zeer groot kunnen zijn met wat er uiteindelijk ligt qua duurzaamheid. Je merkt dan dat er landen zijn waar ter zake wel doorbraken zijn. Ik kan u zeggen dat een gemiddelde supermarkt in Kopenhagen, waar ik woon, een heel ander aanbod heeft dan een gemiddelde supermarkt in Antwerpen of om het even welke andere stad. Dat heeft te maken met ketenbeheer, met consumenten die daarop druk beginnen te zetten. Het landbouw- en voedselsysteem is duidelijk een moeilijk systeem. Vlees is duidelijk een issue: daar kun je niet meer omheen. Als agentschap zullen wij nooit zeggen dat iedereen vegetariër moet worden, maar het is ook duidelijk dat de toenemende consumptie van bepaalde types vlees, zoals varkens- en rundsvlees, op globale schaal niet houdbaar is in dit scenario. Dat zijn vaststellingen. Hoe je daar beleidsmatig en in je opvoedingssysteem en zo mee omgaat, dat is iets anders, maar dit zijn vaststellingen.

Wat het verzoenen van sociaal-economische dimensies betreft, uiteraard is dat zo. In de Kuipersstraat in Antwerpen zijn er echter nog maar weinig kuipers, en toch is het economisch systeem niet ineengestruikt omdat er geen kuipers of wagenmakers meer zijn. Met andere woorden, dat is het proces van 'creative destruction'. Een economie verschuift langzaam naar andere sectoren en de tewerkstelling moet uit andere sectoren komen. Je moet ervoor zorgen dat je ter zake een competitiviteit blijft hebben en dat mensen een behoorlijk inkomen en een behoorlijke job hebben. Daarover is veel gewerkt binnen een OESO-context, maar ook binnen een Europese context wordt daar nogal wat aandacht aan besteed. Ter zake is er dus wel wat werk gedaan.

Mijnheer Bothuyne, een aantal andere 'lock-ins' die werden vermeld en waarover nogal wat te doen is op Europees niveau, zijn de milieuschadelijke subsidies. Het

is een moeilijk debat. Zonder in detail te treden: ik heb 25 jaar aan onderzoek gedaan. Het enige rapport dat ik nooit heb mogen publiceren, ging over de milieuschadelijke subsidies in Vlaanderen. Er waren daarover allerhande problemen.

Ondertussen is het wel duidelijk dat ook op dat vlak het denken zeer snel aan het verschuiven is. Drie of vier jaar geleden werd dat afgedaan als rapporteringen van mensen die zich in de marge bezighielden met vervelende cijfers, namelijk de subsidies voor systemen rond energie die niet-hernieuwbaar is. Nu zit dat echter centraal in het debat. Ik denk dat men op heel veel plaatsen onderschat hoe snel er 'cracks' in het systeem komen, onder andere in het energiesysteem. De zaak zou wel eens veel sneller kunnen veranderen dan we tot nu toe dachten. Ik ben vandaag optimistischer dan vijf jaar geleden. Ik begin systeemveranderingen te zien die er vijf jaar geleden niet waren.

De klimaattop in Parijs was de grootste 'level playing field'-operatie die er ooit is geweest. Al die landen buiten Europa zullen plots klimaatbeleid moeten voeren. Vanwaar zal die kennis en die technologie moeten komen? Waarschijnlijk niet van Malawi en Burkina Faso. Wij staan daarin voor op om het even wie anders. Dat is een belangrijk element.

U vroeg ook hoe we de kennis in Vlaanderen, die heel goed is, verder kunnen valoriseren. Men heeft het dan over de 'governance' van dit soort langetermijntransities. Als u in uw beleidsvorming die kennissystemen een plek geeft in die strategische beleidsinformatieanalyse en -opvolging, dan zullen ze die plek hebben. Doet u dat niet, dan hebben ze die plek niet. Het gaat echt om keuzes. Sommige landen hebben een cultuur van dat soort integraties. Zo spelen het RIVM en het PBL in Nederland een erg belangrijke rol in direct contact met de top van het ministerie en de minister in de beleidsvorming.

Uiteraard zijn er voorbeelden waaruit we inspiratie kunnen halen rond ruimtelijke ordening, maar ook rond andere aspecten. Voor een stuk kunnen we die vinden op stadsniveau. Er zijn zeer dynamische steden die uitermate goede doorbraken realiseren wat betreft transport en mobiliteit, stadsnetwerken van collectieve verwarming, investeringen door steden en creatieve nieuwe businessmodellen om bijvoorbeeld hernieuwbare energie aan de stadsontwikkeling te koppelen. Er is heel veel creativiteit. Ik zit in de jury van de European Green Capital. Er wordt daarbij gekozen voor een stad die een mooie voorbeeldfunctie kan vervullen. Een mooi voorbeeld van goede stadsvernieuwing wat betreft mobiliteit en warmtenetten kun je vinden in Kopenhagen. De VVSG organiseert binnenkort een studietrip naar Kopenhagen. Een veertigtal burgemeesters en schepenen zullen daaraan deelnemen. Ik zal die vooraf ontvangen op het Europees Milieuagentschap. Er zijn massa's voorbeelden. We kunnen u daar zeker bij helpen.

Drie weken geleden hebben we een seminarie georganiseerd met ons wetenschappelijk comité, dat een officieel deel is van ons Agentschap, rond 'risk governance'. Onder andere de EIB was daarop aanwezig, net als de sector van de verzekeringen. Wij werken samen met die instellingen. U zou kunnen denken dat wij als Milieuagentschap ver van de harde economische realiteit verwijderd zijn. Maar dat is ondertussen niet meer waar. Wij zijn niet opgericht om de Europese hamster te redden, maar wel om na te denken over de toekomst van deze samenleving. De samenleving verandert. De EIB, de grootste investeerder in 'green bonds' en dit soort infrastructuur en technologie, werkt nu met ons samen om hun analyse van wat er wordt aangeleverd, te versterken. Ondanks het feit dat Europa door een aantal crisissen gaat, is er op dit vlak gelukkig voldoende intellectueel en politiek kapitaal om die agenda verder te stimuleren. Mensen als Jos Delbeke, maar ook Peter Van Kemseke en ons agentschap trachten daarin een stimulerende rol te spelen.

Vlaanderen onderschat voor een stuk hoeveel mensen er op Europees niveau rond dit soort thema's meedraaien in de beleidsvorming. Jos Delbeke is Mister Climate Europe. Peter Van Kemseke geeft de Energie-Unie vorm. Ik doe mijn ding in Kopenhagen. De persoon die het Europese luchtkwaliteitsbeleid vormgeeft als 'head of unit', is ook een Vlaming. Ik denk dat u daar eerlijk gezegd wat meer gebruik van zou kunnen maken. Ik ben dus zeer blij dat ik hier ben. Ik weet dat andere permanente vertegenwoordigingen regelmatig parlementsleden en topambtenaren samenbrengen om op een wat meer informele manier gedachten uit te wisselen over wat er in de pijplijn zit, wat de verwachtingen en bezorgdheden zijn. Dat gebeurt zelden of nooit vanuit België of Vlaanderen. Ik ben een 'humble civil servant' en organiseer zulke dingen uiteraard niet zelf. Maar ik denk dat we onderschatten hoeveel potentieel er is waarvan we gebruik kunnen maken. Een veel betere uiteenzetting over waar we nu staan na Parijs dan die van Jos Delbeke kun je nergens vinden in Europa. Het is dus goed dat hij hier was.

De voorzitter: Dat is een goede suggestie.

Mijnheer Bruyninckx, ik dank u voor uw bijdrage. Een aantal zaken zullen ongetwijfeld nog aan bod komen op volgende vergaderingen van deze commissie.

Jan PEUMANS,
voorzitter

Wilfried VANDAELE
Bruno TOBBACK,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

bbp	bruto binnenlands product
bnp	bruto nationaal product
CDM	Clean Development Mechanism
EIB	Europese Investeringsbank
EIONET	Environmental Information and Observation Network
ESCO	Energy Service Company
ESR	Europees Systeem van Nationale en Regionale Rekeningen
ESRB	European Systemic Risk Board
ETS	Emissions Trading System
EU	Europese Unie
ggo	genetisch gemodificeerd organisme
IATA	International Air Transport Association
ICAO	International Civil Aviation Organization
IEA	International Energy Agency/Internationaal Energieagentschap
IMEC	Interuniversitair Micro-elektronicacentrum
IMO	International Maritime Organization (van de Verenigde Naties)
INDC	Intended Nationally Determined Contributions
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
MIRA	Milieurapport Vlaanderen
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
pak	polycyclische aromatische koolwaterstof
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VMM	Vlaamse Milieumaatschappij
VS	Verenigde Staten
VVSG	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten